

Milieujaarprogramma 2015

Op basis van de wijziging van het decreet algemene bepalingen inzake milieubeleid maakt het Milieujaarprogramma (MJP) 2015 een herkenbaar onderdeel uit van de begroting. Deze tekst wordt dan ook integraal toegevoegd aan de toelichtingen per programma van de leefmilieubegroting.

1. Inleiding

Algemeen

Het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid (verder het DABM genoemd), bepaalt dat het milieubeleid in Vlaanderen gestalte krijgt door de milieubeleidsplanning waarvan de hoekstenen het milieurapport, het milieubeleidsplan en de milieujaarprogramma's zijn.

Het **milieurapport** (MIRA) is de wetenschappelijke onderbouwing van het milieubeleid. De opdracht van de milieurapportering is: het beschrijven van de kwaliteit van het leefmilieu (MIRA-T), aangeven hoe die kwaliteit zich zou kunnen ontwikkelen en via welke beleidsinterventies die ontwikkeling kan worden verbeterd (MIRA-S), en onderzoeken in welke mate en op welke wijze het beleid tot nu toe tot veranderingen in de milieukwaliteit heeft geleid (MIRA-BE). De meest recente indicatorrapporten dateren van 2012. De indicatoren worden wel frequenter geactualiseerd via de websites.

Het **milieubeleidsplan** bepaalt de hoofdlijnen van het milieubeleid dat door het Vlaamse Gewest, alsmede door de provincies en gemeenten in aangelegenheden van gewestelijk belang, dient te worden gevoerd. Het plan beoogt enerzijds de bescherming en het beheer van het milieu en anderzijds de doeltreffendheid, de efficiëntie en de interne samenhang van het milieubeleid op alle beleidsniveaus te bevorderen. Het nieuwe MINA-plan 4 werd op 27 mei 2011 vastgesteld door de Vlaamse Regering. Het bestrijkt de periode 2011-2015.

De **milieujaarprogramma's** dienen ter uitvoering en operationalisering van het milieubeleidsplan. Nadruk ligt hierbij op de organisatie, het tijdpad en de prioriteitenstelling van de verschillende maatregelen.

Een milieujaarprogramma moet volgens het DABM minstens het volgende bevatten:

- een verslag van de stand van uitvoering van het geldende milieubeleidsplan en de Europese milieuwetgeving;
- een verslag van de stand van zaken aangaande de goedkeuring van internationale overeenkomsten;
- een opgave van de door het Vlaamse Gewest in het komende jaar te verrichten activiteiten en te nemen maatregelen ter uitvoering van het geldende milieubeleidsplan;
- een overzicht van de in het ontwerp van begroting geraamde inkomsten en uitgaven ter uitvoering van het milieubeleidsplan;
- een lijst met alle geplande en lopende onderzoeken en herstelprogramma's.

Milieujaarprogramma 2015

Het milieujaarprogramma 2015 (MJP 2015) is het laatste programma in uitvoering van het MINA-plan 4. Het focust zich op de opvolging van de doelstellingen en de projecten. Voor de plandoelstellingen wordt uitgebreid gerapporteerd over de trends en het doelbereik. In die gevallen, waar deze opvolging in de planperiode nog verder ontwikkeld moet worden, wordt dit in de tekst aangegeven. Voor de langetermijndoelstellingen wordt een eerste inzicht gegeven in een aantal beschikbare trends. Het MJP wordt afgesloten met een rapportering en programmering van alle projecten uit het MINA-plan 4. Meer gedetailleerde informatie is te vinden op www.milieubeleidsplan.be De programmering van het beleid krijgt ook vorm in de beleidsnota van de minister.

2. Opvolging doelstellingen

Doelstellingen voor een volgende generatie

In het MINA-plan 4 werden langetermijnuitdagingen geformuleerd met bijhorende indicatoren. In het MJP 2014 werd een overzicht gegeven van de stand van zaken van deze indicatoren. Meer recente informatie is hierover op dit ogenblik niet beschikbaar zodat verwezen wordt naar het voorgaande MJP.

Plandoelstellingen

In dit onderdeel wordt nader ingegaan op de indicatoren bij de plandoelstellingen. Voor alle indicatoren wordt de huidige stand van zaken gegeven (zie 'status' in tabel), en waar mogelijk wordt in de tekst ook de mate van doelbereik ten aanzien van de plandoelstellingen aangegeven. Voor de indicatoren, waar een langere tijdsreeks (minstens vier jaar) beschikbaar is, werd een trend bepaald. De berekende trend wordt als onbeduidend beschouwd indien hij begrepen is tussen -1% en +1% op jaarbasis (code +/-). Zowel de positieve trend als de negatieve trend wordt verder onderverdeeld in twee klassen (++: gunstig tot zeer gunstig, +: voorzichtig positief, --: negatief tot zeer negatief, -: licht negatief). De trend is onafhankelijk van het doelbereik. Een gunstige trend garandeert dus niet noodzakelijk een hoog doelbereik en omgekeerd. Het doelbereik wordt bepaald op basis van het laatst beschikbare cijfer in de tijdreeks. Waar er een kwantitatief doel voorhanden is en er een cijfer beschikbaar is dat binnen de planperiode valt (2011-2015), wordt het doelbereik procentueel weergegeven.

BETERE LEEFKWALITEIT

BLOOTSTELLING AAN LUCHTVERONTREINIGING

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	% Vlaamse bevolking meer dan 35 dagen blootgesteld aan daggemiddelde PM10-concentratie van meer dan 50 µg/m ³	0% in 2015	0% in 2013 Trend: ++	100% in 2013
2	% Vlaamse bevolking blootgesteld aan overschrijding van de jaargemiddelde PM2,5-concentratie van 25 µg/m ³	0% in 2015	0% in 2013 Trend: +/-	100% in 2013
3	% Vlaamse bevolking blootgesteld aan overschrijding van de jaargemiddelde NO ₂ -concentratie van 40 µg/m ³	0% in 2015	1,7% in 2013 Trend: ++	31% in 2013
4	% Vlaamse bevolking blootgesteld aan meer dan 25 dagen met overschrijding van de EU-streefwaarde voor ozon (driejaarsgemiddelde)	0% in 2015	0% in 2013 Trend: +/-	100% in 2013

1. Sinds 1997 vertoont het percentage van de Vlamingen, blootgesteld aan overschrijdingen van de Europese dagnorm voor fijn stof, een dalende trend. In de periode 2008-2010 nam dit aandeel af tot onder 10%. In 2013 werd geen enkele Vlaming meer dan 35 dagen blootgesteld aan overschrijdingen van de dagnorm voor fijn stof.
2. Sinds 2008 werd geen enkele Vlaming meer blootgesteld aan overschrijdingen van de jaargemiddelde PM_{2,5}-concentratie van 25 µg/m³.
3. Het percentage van de Vlaamse bevolking blootgesteld aan jaargemiddelde NO₂-concentraties boven de EU grenswaarde van 40 µg/m³ vertoont een dalende trend en is afgenomen tot 1,7% in 2013. Alleen de bevolking in stedelijke en verkeersintensieve regio's wordt nog blootgesteld aan overschrijdingen van de actueel geldende EU-grenswaarde.
4. Volgens modelberekeningen werd in de periode 2007-2013 geen enkele Vlaming op meer dan 25 dagen blootgesteld aan overschrijdingen van de EU-streefwaarde.

MILIEUHINDER

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
--	-------------	------	-----------------	------------

1	Aantal Vlamingen ernstig gehinderd door verkeerslawaai (PACT 2020)	-15% in 2020 t.o.v. 2010	10% in 2012 Trend: +	Te evalueren o.b.v. opvolgmeting SLO
2	Aantal personen ernstig gehinderd door lawaai van wegverkeer, spoorverkeer, luchtvaart en industrie in de agglomeraties van Antwerpen, Gent en Brugge	Daalt t.o.v. 2011	269.900 in Antwerpen, 136.400 in Gent en 22.200 in Brugge in 2011	Te evalueren na opvolgmeting
3	Aantal Vlamingen (ernstig) gehinderd door geur	Max. 12% (waarvan max. 4,5% ernstig) in 2015	13% (waarvan 4% ernstig) in 2012 Trend: +	Ja voor het aandeel ernstig gehinderden

- Het Schriftelijk Leefomgevingsonderzoek (SLO-3) geeft aan dat 10% van de Vlamingen ernstig tot extreem gehinderd zijn door verkeerslawaai. Bij de nulmeting in 2000 was dit aandeel 15%. In uitvoering van de Europese richtlijn Omgevingslawaai worden geluidskarten opgemaakt van de belangrijkste bronnen (wegverkeer, spoorverkeer, luchthavens). Deze kaarten bieden een meting van het aantal potentieel door geluid gehinderde burgers.
- Deze indicator verwijst naar het aantal personen dat in een woning woont die wordt blootgesteld aan Lden-niveaus van meer dan 60 dB. De meting van 2011 geeft aan dat in de agglomeraties Antwerpen, Gent en Brugge respectievelijk 269.900, 136.400 en 22.200 inwoners worden blootgesteld aan Lden-niveaus van meer dan 60 dB ten gevolge van het wegverkeer, spoorverkeer en industrie. Wegverkeer is veruit de belangrijkste bron van geluidshinder.
- Het aandeel geurgehinderde burgers bedroeg 13% in 2012 (SLO-3); in 2007 was dit nog ruim 15%. In 2012 gaf 4% van de Vlamingen aan ernstig tot extreem gehinderd te zijn door geur, wat eveneens een afname is t.o.v. 2007 (5,5%).

GROENBELEVING

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Aandeel Vlamingen in stedelijk gebied dat beschikt over toegankelijk buurtgroen	Toename t.o.v. 2008	Zie tekst	Te bepalen o.b.v. opvolgmeting Stadsmonitor

- Het aandeel inwoners dat op minder dan 400 meter wandelafstand woont van openbaar buurtgroen lag in 2011 tussen 46% (Mechelen) en 84% (Antwerpen en Oostende). Naast Genk woont ook in Leuven, Kortrijk, Gent en Brugge een hoog aandeel van de bewoners op minder dan 400m van openbaar buurtgroen.

BIODIVERSITEIT

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Algemene broedvogelindex (PACT 2020)	+10% in 2015 t.o.v. 2007-2008	Zie tekst	0% in 2013
2	Vlinderindex (PACT 2020)	+10% in 2015 t.o.v. 2004	-4% in 2011 Trend: +/-	0% in 2011
3	Overwinterende watervogelindex (PACT 2020)	+10% in 2015 t.o.v. 2005-2006	-16% in 2013 Trend: -	0% in 2013

4	Evolutie van de oppervlakte onder effectief natuurbeheer (PACT 2020)	70.000 ha in 2015	70.400 ha in 2013 Trend: ++	>100% in 2013
5	Totale oppervlakte VEN afgebakend	125.000 ha in 2015	90.006 ha in 2013 Trend: +/-	72% in 2013
6	Boswijzer	Toename (2020) t.o.v. nulmeting	177.424 ha als nulmeting	Te bepalen o.b.v. opvolgmeting

1. Ten opzichte van de toestand in 2007-2008 kende enkel de populatie broedvogels uit overige leefgebieden (generalisten) geen achteruitgang. Status 2013 voor generalisten: +0% t.o.v. 2007-2008; broedvogels uit bosgebieden: -15%; broedvogels uit landbouwgebieden: -6%.
2. De indicatorwaarde daalt gedurende de eerste 10 jaar van de monitoring (1992-2002), maar herstelt zich in de daaropvolgende jaren. Voor 2011 wordt echter opnieuw een daling genoteerd tot onder de referentiewaarde van 2004.
3. De aantallen overwinterende watervogels zijn tussen 1992 (tellingen winter 1991-1992) en 2003 vervijfvoudigd. Deze toename zet zich niet meer door na 2003. De trend van de verschillende soorten tijdens de laatste vijf winters varieert van stabiel (vb. kleine rietgans en kraakeend) tot aanzienlijke afname (vb. wintertaling en tafeleend).
4. De totale oppervlakte onder effectief natuurbeheer bedroeg in 2013 70.400 ha, een toename met nagenoeg 3.000 ha ten opzichte van 2012. Het vooropgestelde doel werd hiermee gehaald.
5. De totale oppervlakte VEN is sinds 2003 langzaam toegenomen en bedraagt 90.006 ha in 2013.
6. Voor de bosoppervlakte in Vlaanderen wordt de indicator Boswijzer opgevolgd. De nulmeting van 2010 geeft een oppervlakte van 177.424 ha aan.

RECREATIE EN TOEGANKELIJKHEID

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Oppervlakte aandeel toegankelijke natuur- en bosgebieden met toegankelijkheidsregeling	60% in 2015	9,1% in 2014 Trend: ++	15% in 2014
2	Oppervlakte speelzones in bossen en natuurreservaten	+ 45% (+1000 ha) t.o.v. 2009	+27 ha in 2014 Trend: +	3% in 2014
3	Aandeel stedelijke of kleinstedelijke gebieden met een stadsbos of stadsbosproject (PACT 2020)	40%	62% in 2013 Trend: ++	>100% in 2013

1. In mei 2014 beschikte Vlaanderen over 130 toegankelijkheidsregelingen, goed voor 17.466 ha natuur- en bosgebied. Daarmee heeft momenteel 9,1% van de bossen en natuurreservaten een uitgebreide toegankelijkheidsregeling (BVR 5/12/2008). Naast die regeling geldt er voor voetgangers een principiële toegankelijkheid op de wegen in de bossen en natuurreservaten.
2. Het areaal speelzones in bossen en natuurgebieden bedroeg 2.389 ha in 2014 (2.307 ha in bos en 82 ha in natuurgebied), dit is een toename met 27 ha t.o.v. 2009.
3. In mei 2013 waren er 35 stadsbosprojecten gestart binnen 56 (klein)stedelijke gebieden. Dit komt neer op een aandeel van 62%. Als maat voor een gestart stadsbos wordt genomen: er is een visie ontwikkeld en de uitvoering werd gestart, dit in overleg met de partners uit het betrokken (klein)stedelijk gebied.

SCHONERE LUCHT

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Jaargemiddelde concentratie PM10 in de omgevingslucht (ruimtelijk gemiddelde) (FACT 2020)	-25% in 2020 t.o.v. 2007	23 µg/m ³ in 2013 Trend: +	80% in 2013
2	Jaargemiddelde concentratie PM2,5 in de omgevingslucht	Maximum 25 µg/m ³ in 2015	In 2013 maximum van 21 µg/m ³ Trend: +	100% in 2013
3	Voortschrijdend driejaarsgemiddelde concentratie PM2,5 op grootstedelijke achtergrondlocaties	Max. 20 µg/m ³ (gemiddeld over 2013-2015)	18 µg/m ³ gemiddeld over 2011-2013	Te evalueren eind planperiode
4	Jaargemiddelde concentratie NO ₂ in de omgevingslucht	Maximum 40 µg/m ³ in 2015	In 2013 maximum van 42 µg/m ³ Trend: +/-	49% in 2013
5	Aantal dagen waarop het hoogste 8-uurgemiddelde per dag de streefwaarde van 120 µg/m ³ O ₃ (NET60ppb-max8u) overschrijdt (driejaarsgemiddelde waarde)	Maximaal 25 in 2015	18 in 2013 Trend: ++	100% in 2013
6	Aantal overschrijdingen (meetposten in overschrijdingszones met bevolkingsimpact) van de jaargemiddelde norm van As, Cd, Ni en Pb in de PM10-fractie, uitgemiddeld over een kalenderjaar (As: 6 ng/m ³ ; Cd: 5 ng/m ³ ; Pb: 500 ng/m ³ ; Ni: 20 ng/m ³)	0 in 2015	5 in 2013 Trend: +	42% in 2013

1. De ruimtelijk jaargemiddelde PM10-concentratie vertoont een dalende trend, van gemiddeld 28 µg/m³ in 2007 tot 23 µg/m³ in 2013 of met 20% in 2013 t.o.v. 2007.
2. De jaargemiddelde PM2,5-concentratie vertoont een dalende trend. In 2013 lag op alle meetplaatsen de PM2,5-concentratie onder 25 µg/m³.
3. Voor het jaar 2013 bedraagt de grootstedelijke achtergrondconcentratie (het driejaarsgemiddelde voor de periode 2011-2013) 18 µg/m³. Dit is een lichte daling t.o.v. de vorige jaren (2011 en 2012).
4. Zowel het ruimtelijk gemiddelde als de maximale geïnterpoleerde waarden van NO₂-concentraties kennen sinds 2005 een dalend verloop. In 2013 werd met een maximum van 42 µg/m³ de grenswaarde nog steeds overschreden. Deze waarde is de hoogste (geïnterpoleerde) waarde die in Vlaanderen voorkomt als ruimtelijk gemiddelde voor een oppervlakte van 4 km op 4 km en is dus relevant voor blootstelling in die zone.
5. In de periode 2005-2009 kenden we een sterke daling van de driejaarsgemiddelde waarde van het aantal dagen met overschrijding van de ozon-streefwaarde. In 2010 en 2011 zette deze daling zich niet verder door; in 2012 en 2013 kennen we terug een afname. Het driejaarsgemiddelde blijft evenwel onder het vooropgestelde maximum van 25 dagen.
6. De concentratie van de zware metalen arseen, cadmium, nikkel en lood in de omgevingslucht wordt gemeten in diverse meetstations die zich hoofdzakelijk bevinden in hotspotregio's (industriële omgeving). Er komen nog steeds overschrijdingen voor van de jaargemiddelde concentratie zware metalen in de fijn stoffractie van de lucht. In 2013 waren er vier overschrijdingen voor arseen (As) en één voor cadmium (Cd). Er kwamen geen overschrijdingen voor lood (Pb) en nikkel (Ni) voor.

ATMOSFERISCHE DEPOSITIE

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Areaal natuur met overschrijding kritische lasten verzuring	Max. 20 % in 2015	28% in 2010 Trend: ++	Neen in 2010

2	Areaal natuur met overschrijding kritische lasten vermessing	Max. 65% in 2015	75% in 2010 Trend: +	Neen in 2010
---	--	------------------	-------------------------	--------------

1. De oppervlakte bos, heide en grasland met overschrijding van de kritische last voor verzurende depositie nam sterk af tussen 1990 (91%) en 2010 (28%).
2. De oppervlakte bos, heide en grasland met overschrijding van de kritische last voor vermestende depositie nam in de periode 1990-2010 af van 94% tot 75%. Het areaal met overschrijding is vooral afgenomen voor grasland, voor bossen (100% areaal met overschrijding) en heide (98% areaal met overschrijding) blijft de belasting hoog.

GOEDE TOESTAND WATERSYSTEMEN

KWALITEIT VAN OPPERVLAKTEWATER

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	% oppervlaktewaterlichamen met een goede kwalitatieve toestand	Meer dan 50% (2021)	Zie tekst	Neen in 2010
2	% oppervlaktewaterlichamen dat voldoet aan de norm voor opgeloste zuurstof	79% in 2015	75% in 2012 Trend: +/-	95% in 2012
3	% oppervlaktewaterlichamen dat voldoet aan de norm voor stikstof	27% in 2015	24% in 2012 Trend: +/-	88% in 2012
4	% oppervlaktewaterlichamen dat voldoet aan de Europese normen voor milieugevaarlijke stoffen	Toename in de periode 2010-2015	/	/

1. Zoals vermeld in de ontwerp stroomgebiedbeheerplannen (2016-2021) wordt op basis van de "one-out-all-out"-beoordeling in geen enkel van de 176 beoordeelde waterlichamen in het stroomgebieddistrict van de Schelde en geen enkel van de 18 beoordeelde waterlichamen in het stroomgebieddistrict van de Maas de goede ecologische toestand of het goed ecologisch potentieel bereikt.
2. In 2012 scoorde 75% van de oppervlaktewaterlichamen 'goed' tot 'zeer goed' voor de parameter zuurstof (verzadiging).
3. In 2012 scoorde 25% van de oppervlaktewaterlichamen 'goed' tot 'zeer goed' voor de parameter stikstof.
4. Indicator wordt nog verder ontwikkeld en zal beschikbaar komen naar aanleiding van de druk- en impactanalyse eind 2014 (art. 60 DIW).

KWALITEIT EN KWANTITEIT VAN GRONDWATER

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	% grondwaterlichamen met een goede chemische toestand	Toename in de periode 2010-2015	21% in goede toestand	Te evalueren eind planperiode
2	% grondwaterlichamen met een goede kwantitatieve toestand	Toename in de periode 2010-2015	67% in goede toestand	Te evalueren eind planperiode

1. Zoals vermeld in de ontwerp stroomgebiedbeheerplannen (2016-2021), heeft 21% van de grondwaterlichamen heeft een 'goede' chemische toestand.
2. Zoals vermeld in de ontwerp stroomgebiedbeheerplannen (2016-2021), bevindt 81% van de grondwaterlichamen zich in 'goede' kwantitatieve toestand.

KWALITEIT VAN OPPERVLAKTEWATER EN GRONDWATER IN SPECIFIEKE GEBIEDEN

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	% oppervlaktewaterlichamen in beschermde gebieden "drinkwater" die voldoen aan alle normen	90% in 2015	/	/
2	% zwemwateren die tenminste aanvaardbaar scoren	100% in 2015	100% in 2013	100% in 2013
3	% meetplaatsen van het MAP-meetnet oppervlaktewater met overschrijding van de nitraatnorm van 50 mg/l	Maximaal 16% in 2014	26% in 2013 Trend: ++	48% in 2013
4	Gewogen gemiddelde nitraatconcentratie in grondwater van filterniveau 1 van het freatisch grondwatermeetnet	Max. 36 mg/l eind 2014 Max. 32 mg/l eind 2018	37,7 mg/l (voorjaar) en 36,5 mg/l (najaar) in 2012 Trend: +	83% in 2012
5	% meetpunten in hydrogeologisch homogene zones, waar in 2010 hogere concentraties gemeten werden en waar de gemiddelde nitraatconcentratie afgenomen is met minstens 10% eind 2014 en minstens 20% eind 2018	100 %	/	/

- Indicator wordt verder ontwikkeld.
- Van de 42 badzones aan de kust behoren er in 2013 20 tot de klasse uitstekend (47,6%), 21 tot de klasse goed (50,0%) en 1 tot de klasse aanvaardbaar (2,4%). Geen enkele kustzone behoort tot de klasse slecht. Van de 44 zwemvijvers behoren er 38 tot de klasse uitstekend (86,4%) en 6 tot de klasse goed (13,6%). Geen enkele zwemvijver behoort tot de klasse slecht of aanvaardbaar.
- In de winter van 2012-2013 overschreed 26% van de meetpunten in landbouwgebied de nitraatnorm van 50 mg nitraat per liter. De dalende trend wordt hiermee doorgezet, doch we zijn nog een eind verwijderd van het vooropgestelde doel van maximaal 16% overschrijdingen in 2014.
- De eerder vastgestelde dalende trend zet zich duidelijk door. De gewogen gemiddelde nitraatconcentratie gemeten in het najaar van 2012, is met 36,5 mg nitraat per liter de laagste waarde sinds het begin van de meetcampagne in het freatisch grondwatermeetnet.
- Indicator wordt verder ontwikkeld.

MINDER ABSOLUTE MILIEUDRUK

EMISSIES NAAR LUCHT

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Emissie van broeikasgassen niet-ETS sectoren in de periode 2013-2020 (FACT2020)	Nog geen doel vastgelegd	43.272 kton in 2012 Trend: +/-	/
2	Emissie NOx Transport	Max. 52,3 kton in 2015	65,5 kton in 2012 Trend: +	57% 2012
	Stationaire bronnen	Max. 58,1 kton in 2015	45,1 kton in 2012 Trend: +	>100% in 2012
3	Emissie NMVOS Transport	Max. 3,9 kton in 2015	5,8 kton in 2012 Trend: ++	65% in 2012
	Stationaire bronnen	Max. 64 kton in 2015	54,6 kton in 2012 Trend: ++	>100% in 2012
4	Emissie PM2,5 Transport	Max. 2,3 kton	3,0 kton in	67% in 2012

		in 2015	2012 Trend: +	
	Stationaire bronnen	Max. 6,0 kton in 2015	Zie tekst	Zie tekst
5	Emissie SO ₂	Max. 49,4 kton in 2015	34,3 kton in 2012 Trend: ++	>100% in 2012
6	Emissie NH ₃	Max. 45 kton in 2015	42,3 kton in 2012 Trend: +/-	>100% in 2012

De hierboven vermelde emissiecijfers voor transport voor NO_x, VOS en PM_{2,5} zijn berekend conform de methodiek die gehanteerd werd voor bepaling van de MINA-4 doelstellingen.

- De uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen daalde van 87,0 Mton CO₂-eq in 1990 tot 76,6 Mton CO₂-eq in 2012. De gemiddelde broeikasgasemissies in de Kyotoperiode 2008-2012 bedraagt 80,0 Mton CO₂-eq. In de Kyotoperiode werd bijgevolg een daling van de totale Vlaamse broeikasgasuitstoot van 8% ten opzichte het basisjaar 1990 gerealiseerd. De totale uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen blijft hiermee onder het niveau van de Kyotodoelstelling, met name een reductie van 5,2% in de periode 2008-2012 ten opzichte van het basisjaar. In 2012 kwam nagenoeg 56% (of 43.272 kton CO₂-eq) van de broeikasgasuitstoot van inrichtingen die niet onder het systeem van verhandelbare emissierechten vallen.
- De NO_x-emissies vertonen een dalende trend; dit geldt zowel voor de transport-gerelateerde emissies (-21% in 2012 t.o.v. 2007) als voor de stationaire emissies (-29% in 2012 t.o.v. 2007). Voor de stationaire emissies werd het vooropgestelde doel reeds bereikt.
- De NMVOS-emissies vertonen een dalende trend. Sinds 2007 zijn de stationaire emissies met 25% gedaald en de transport-gerelateerde emissies met 38%. Voor de stationaire emissies werd het doel reeds bereikt.
- De niet-stationaire PM_{2,5}-emissies zijn afgenomen t.o.v. 2007 en liggen in 2012 32% lager. De berekening van de PM_{2,5}-emissies uit stationaire bronnen werd recent herzien. Het toepassen van o.m. nieuwe emissiefactoren voor houtverbranding door huishoudens en een toename van het residentieel houtverbruik resulteert in een forse toename van de berekende emissies (factor drie). Een toetsing aan de bestaande doelstelling (vastgesteld op basis van 'oude' emissiefactoren) heeft geen zin.
- In 2012 bedroeg de SO₂-emissie 34,3 kton en lag hiermee 61% lager dan in 2007.
- De ammoniakemissie bedroeg 42,3 kton in 2012. De in 2000 ingezette dalende trend zet zich sinds 2008 niet meer door. Het vooropgestelde doel werd weliswaar bereikt.

EMISSIES NAAR WATER

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Emissie van Cd, Hg en Pb	Afname in de periode 2010-2015	/	/
2	Druk door pesticiden (Seq-indicator)	Afname in de periode 2010-2015	Zie tekst	Te evalueren na actualisatie tijdreeks

- Geen recente gegevens beschikbaar.
- De indicator is een maat voor de risico's voor het waterleven verbonden aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. In 2010 lag de indicatorwaarde ruim 60% lager dan in 2000. Recentere cijfers zijn nog niet beschikbaar.

EMISSIES NAAR DE BODEM

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Hoeveelheid fosfaat uit dierlijk mest op landbouwgrond opgebracht	Max. 40 miljoen kg P ₂ O ₅ in 2015	40,8 miljoen kg in 2012 Trend: +	84% in 2012
2	Gewogen gemiddeld nitraatresidu	Max. 70 kg N/ha in 2015	53 kg N/ha in 2013 Trend: ++	>100% in 2013

1. Sinds 1997 is de hoeveelheid opgebrachte kg P₂O₅ uit dierlijke mest duidelijk gedaald, tot 40,8 miljoen kg P₂O₅ in 2012.
2. Het nitraatresidu vertoont in de periode 2004-2013 een dalende trend. In 2013 bedroeg het gewogen gemiddeld nitraatresidu 53 kg N/ha. De hogere residu's van 2009 en 2011 zijn voornamelijk toe te schrijven aan de weersomstandigheden.

MILIEUDRUK DOOR AFVAL

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Geproduceerde huishoudelijke afvalstoffen	Blijft gelijk of vermindert t.o.v. 2000 (560 kg/inw)	513 kg/inw in 2012 Trend: +	Ja in 2012
	Primair geproduceerde bedrijfsafvalstoffen (exclusief bouw- en sloopafval, slib en grond)	Afname t.o.v. de periode 2005-2007	7,5 miljoen ton in 2012 Trend: ++	Ja in 2012
2	Totale hoeveelheid niet-selectief aangeboden primair bedrijfsafval	Afname t.o.v. de periode 2005-2007	1,04 miljoen ton in 2012 Trend: +	Ja in 2012
3	Hoeveelheid gestorte niet-brandbare bedrijfsafvalstoffen	Afname t.o.v. de periode 2007-2009	1,7 miljoen ton in 2012 Trend: +/-	Neen in 2012
	Hoeveelheid definitief verwijderd huishoudelijk afval (restafval)	Afname tot 150 kg per inwoner	149 in 2012 Trend: +/-	Ja in 2012

1. Tussen 2002 en 2007 schommelt de huishoudelijke afvalproductie rond 550 kg per inwoner. In tegenstelling tot de periode vóór 2002, is er na 2007 sprake van een lichte afname van de hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner onder het referentieniveau van het jaar 2000. In 2012 werd er 513 kg per inwoner ingezameld. Hiermee wordt het vooropgestelde doel voorlopig bereikt. In 2012 bedroeg de hoeveelheid primaire bedrijfsafvalstoffen 7,5 miljoen ton. In 2012 bedroeg de hoeveelheid primaire bedrijfsafvalstoffen 7,5 miljoen ton. Dit cijfer is moeilijk te vergelijken met eerder gerapporteerde cijfers, aangezien enerzijds in 2012 de nieuwe grondstoffenregeling in voege is getreden waarbij bepaalde materialen onder specifieke voorwaarden hun afvalstatus verliezen bij de productie ervan. Anderzijds zat er in de vorige tijdsreeks ook reeds het aandeel afval dat als 'secundaire grondstof' werd ingezet. Een gecorrigeerde tijdsreeks (inclusief 'nieuwe grondstoffen' en exclusief de voormalige 'secundaire grondstoffen') werd daarom opgemaakt. Deze geeft een duidelijk dalende trend van de hoeveel geproduceerde bedrijfsafvalstoffen weer.
2. De hoeveelheid niet-selectief aangeboden primair bedrijfsafval bedroeg 1,04 miljoen ton in 2012, wat een afname is t.o.v. de periode 2005-2007. De laatste jaren schommelt het cijfer wel rond 1 miljoen ton.
3. De hoeveelheid gestorte niet-brandbare bedrijfsafvalstoffen bedroeg 1,7 miljoen ton in 2012. In 2012 werd er 149 kg restafval per inwoner ingezameld. In de periode 2000-2012 daalde de

hoeveelheid restafval met 42 kg per inwoner. In 2012 haalden 231 Vlaamse gemeenten de vooropgestelde doelstelling van maximaal 150 kg restafval per inwoner.

MILIEUVERANTWOORDE PRODUCTIE EN CONSUMPTIE

ECO-EFFICIENTIE

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Primaire bedrijfsafvalstoffen (exclusief bouw- en sloopafval, slib en grond) versus bruto toegevoegde waarde van de betreffende industriële sectoren (PACT 2020)	Verdere ontkoppeling in de periode 2010-2015	Relatieve ontkoppeling in 2004-2012	Ja in 2012
2	Percentage nieuwbouwwoningen met E-peil <=40 (PACT 2020)	21% in 2015	9,5% in 2012 Trend: ++	45% in 2012
3	Gemiddelde ecoscore Vlaams personenwagenpark (PACT 2020)	61 in 2015	56 in 2013 Trend: +	92% in 2013
4	Gemiddelde ecoscore voertuigenpark (personenwagens) Vlaamse overheden	63 in 2015	56 in 2012	89% in 2012

1. De trendlijn op basis van de periode 2004-2012 geeft aan dat, ondanks de crisis, de trendlijn voor de afvalproductie in de industrie sterker daalt dan die van de BTW. We kunnen hier nog steeds spreken van een ontkoppeling van afvalproductie en BTW.
2. Het aandeel nieuwbouwwoningen met een E-peil <= 40 is de jongste jaren toegenomen tot 9,5% in 2012.
3. De gemiddelde ecoscore van het Vlaamse wagenpark (personenwagens, alle brandstoftypes samen) nam toe van 50,2 in 2008 tot 56,0 in 2013 (volgens de nieuwe berekeningsmethode van de ecoscore).
4. De gemiddelde ecoscore van de dienstvoertuigen van de Vlaamse overheid bedroeg 56 in 2012.

GEBRUIK VAN GRONDSTOFFEN EN MATERIALEN

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Aandeel afval dat als secundair materiaal wordt ingezet (PACT 2020)	Toename in de periode 2010-2015	BA: 74% in 2012 Trend: +	Ja in 2012
2	Aandeel ingezette alternatieven oppervlakedelfstoffen	Toename in de periode 2010-2015	54% in 2011	Ja in 2011
3	Leidingwatergebruik	Geen toename in de periode 2010-2015	357 miljoen m ³ in 2010 Trend: +/-	Te evalueren na 2012
4	Hemelwatergebruik door huishoudens	Toename t.o.v. 2010	/	/
5	Aandeel woon-werkverplaatsingen te voet, met de fiets of het openbaar vervoer van de Vlaamse ambtenaren	Toename in de periode 2010-2015	/	/

1. In 2012 kreeg 74% van het primair bedrijfsafval een nieuw leven na twee verwerkingsstappen.
2. In totaal werd in Vlaanderen in 2011 ca. 74 miljoen ton primaire delfstoffen en alternatieve grondstoffen ingezet. Hiervan zijn 46% primaire delfstoffen en 54% alternatieve grondstoffen (waarvan 16% gerecycleerde granulaten uit bouw- en sloopafval en 38% overige alternatieven). In 2010 (nulmeting) bedroeg het aandeel alternatieven 51%.

3. Het leidingwatergebruik bedroeg in 2010 357 miljoen m³. Sinds 2008 daalt het lichtjes na geschommeld te hebben rond 370 miljoen m³.
4. Indicator te ontwikkelen.
5. Indicator te ontwikkelen.

ENERGIE

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Gerealiseerd % aan energiebesparing op basis van het gemiddeld finaal binnenlands energiegebruik	9% in 2016 t.o.v. periode 2001-2005	Zie tekst	Zie tekst
2	Energiegebruik residentiële sector	Afname	230 PJ in 2012 Trend: +/-	Nog geen doel vastgelegd
3	Aandeel hernieuwbare energie in het finaal binnenlands energieverbruik (PACT 2020)	/	5,9% in 2013 Trend: ++	Nog geen doel vastgelegd

1. Uit berekeningen voor het derde Vlaamse Actieplan Energie-efficiëntie blijkt dat eind 2016 een energiebesparing van ruim 14% mogelijk is, beter dus dan de vooropgestelde streefwaarde van 9%.
2. Het energieverbruik in de huishoudens steeg (+8,4%) in 2013 ten opzichte van 2012, voornamelijk omwille van het hogere aantal graaddagen in 2013 ten opzichte van 2012. Ten opzichte van 1990 steeg het verbruik met 10,6%. Ten opzichte van 2005 is het verbruik met 0,9% gedaald.
3. In het energie-klimaatpakket van de Europese Commissie werd voor België vastgelegd dat tegen 2020 het aandeel hernieuwbare energie 13% moet bedragen. Er is momenteel nog geen Vlaamse doelstelling vastgelegd. In 2013 bedroeg het aandeel hernieuwbare energie 5,9%.

VERDERE STAPPEN IN DE REMEDIËRING

WATERBELEID

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Aansluitingsgraad (op RWZI)	86% in 2015	82% in 2013	95% in 2012
2	Waterlopen van 1 ^e categorie heringericht i.f.v. ecologie en wateropvang	6 km per jaar	Zie tekst	neen in 2012-2014
3	Ruimingen van waterlopen van 1 ^{ste} categorie	150.000 m ³ per jaar	Zie tekst	neen in 2011-2013
4	Aantal waterlopen (van 15 prioritaire) onderzocht en sanering opgestart	100% in 2015	Zie tekst	Zie tekst

1. De aansluitingsgraad (verhouding van het aantal huidig op een RWZI aangesloten inwoners t.o.v. het maximaal op RWZI aan te sluiten inwoners) bedroeg eind 2013 82%. De huidige zuiveringsgraad (verhouding van het totaal aantal op een RWZI aangesloten inwoners t.o.v. het totaal aantal inwoners) is toegenomen tot 80% eind 2013.
2. In de periode 2012-2014 werd 5,7 km waterloop 1ste categorie heringericht i.f.v. ecologie en waterberging.
3. In de periode 2011-2013 werd gemiddeld 119.000 m³ per jaar geruimd.
4. Voor de Winterbeek is een ontwerp bodemsaneringsproject klaar. De lijst van de 15 te onderzoeken waterlopen is niet goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

BODEMBELEID

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	% gronden met potentieel bodembedreigende inrichtingen of activiteiten waarvan de sanering minstens is gestart (d.w.z. een bodemsaneringsproject is conform verklaard) (PACT 2020)	100% (2036) 40 % (2015)	38% in 2013 Trend: ++	96% in 2013
2	Erosiebeleidsindicator voor de uitvoering van erosiebestrijdingsmaatregelen	14 % in 2014	13,2% in 2013 Trend: ++	94% in 2013
3	% erosiegevoelige landbouwgronden met een permanente bedekking of natuurlijke vegetatie	50 % in 2015	49% in 2013	98% in 2013

1. Eind 2013 was voor 4.494 (of 38%) gronden met historische bodemverontreiniging de sanering minstens opgestart.
2. De erosiebeleidsindicator, die het effect van zowel kleinschalige erosiebestrijdingswerken als het instrument beheersovereenkomsten erosiebestrijding meet, stond eind 2012 op 13,2%. Dit geeft aan dat 13,2% van de belangrijkste erosieproblemen in Vlaanderen opgelost werden.
3. Gebaseerd op de landbouwpercelenkaarten had in 2013 ca. 49% van de meest erosiegevoelige percelen een permanente bodembedekking.

NATUURBELEID

	Indicatoren	Doel	Status en trend	Doelbereik
1	Aandeel maatregelen nodig voor de IHD ter bescherming van de soorten van Europees belang uitgevoerd	25% in 2015	/	/
2	Aandeel maatregelen nodig voor de IHD ter bescherming van de habitats van Europees belang uitgevoerd	25% in 2015	/	/
3	Aantal aanwijzingsbesluiten en S-IHD-rapporten definitief goedgekeurd	100%	100% in 2014	100% in 2014
4	Aantal nieuwe soortenbeschermingsplannen/programma's	+10 in 2015	+0 in 2012	0% in 2012
5	Aantal gesaneerde vismigratieknelpunten van eerste prioriteit (volgens strategische prioriteitenkaart)	90% in 2015	31% in 2012	34% in 2012
	Aantal gesaneerde vismigratieknelpunten van tweede prioriteit (volgens strategische prioriteitenkaart)	50% in 2015	16% in 2012	32% in 2012

1. Indicator in ontwikkeling.
2. Indicator in ontwikkeling.
3. De besluiten voor alle 38 SBZ-Habitatrichtlijn en overlappende Vogelrichtlijngebieden zijn door de VR van 23 april 2014 goedgekeurd.
4. In 2012 werden geen nieuwe soortenbeschermingsplannen toegevoerd aan de 18 bestaande plannen.
5. Begin 2013 werden 45 knelpunten van 1^e prioriteit geregistreerd, hiervan zijn er ondertussen 14 of 31% opgelost. Van de 682 geregistreerde knelpunten van 2de prioriteit zijn er begin 2013 109 of 16% opgelost. Deze cijfers houden rekening met de nieuwe prioriteitenkaart opgemaakt in uitvoering van de Benelux-beschikking M(2009)1. De gegevens zijn gebaseerd op de uitgevoerde inventarisaties. Deze waren nog niet volledig dekkend voor de nieuwe prioriteitenkaart.

3. Maatregelpakketten

Dit hoofdstuk is een belangrijk onderdeel van het decretaal voorziene actieplan. Er werden 38 vernieuwende pakketten van realiseerbare voornemens met een grote maatschappelijke relevantie vooropgesteld, die al dan niet in een projectstructuur worden uitgevoerd. De focus voor de maatregelen ligt op vernieuwing en entiteitoverschrijdende aanpak. De maatregelen voldoen aan de kenmerken van de beleidsvoornemens uit dit plan, nl. belangwekkend, doelgericht en beheersbaar. Er wordt een evenwicht nagestreefd tussen de diverse onderdelen van het milieu- en natuurbeleid. Een pakket van maatregelen past in dit hoofdstuk als het stappen zet voorbij het lopende beleid (leemten opvullen, bijsturingen, bijkomende stimulansen, verbanden leggen, ...), samenwerking op gang brengt tussen entiteiten, van operationele aard is en dus voldoende concreet, een samenhangend geheel is van diverse instrumenten, toegespitst is op doelgroepen en/of processen en oog heeft voor de samenhang met andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus.

De opgenomen toelichtingen zijn stappen in het proces van uitvoering. De inhoud zal worden verfijnd en desgevallend bijgesteld naarmate de projecten vorderen en alle betrokkenen hun bijdrage hebben kunnen leveren. De betrokkenen per maatregelpakket zijn niet-limitatief opgenomen.

1. Werk maken van een klimaatvriendelijke Vlaamse overheid

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (OVAM, VEA, ...), BZ (AFM), onderhoudsfirma's, leveranciers

Voortgang en aanpak

De CO₂-voetafdruk van de Vlaamse overheid voor de thema's energie en mobiliteit werd reeds berekend voor de jaren 2009 - 2013. Waar het verzamelen van data vroeger vaak fragmentair gebeurde, lopen momenteel verschillende initiatieven om de data-inzameling te stroomlijnen en de datakwaliteit te verbeteren: de actieplannen energiezorg en mobiliteit getrokken door Team IMZ, de vastgoedbank getrokken door het Facilitair Bedrijf, de gegevensinzameling in het kader van de Bedrijfsinformatie Vlaamse overheid getrokken door het dept. Bestuurszaken, enz.

Wegens een continue evolutie van de beschikbare bronnen kunnen de resultaten van de voorbije jaren moeilijk met elkaar vergeleken worden. Wel worden de gebruikte cijfers steeds representatiever, waardoor een vollediger beeld van de CO₂-emissies van de Vlaamse overheid ontstaat.

De emissie ten gevolge van het energieverbruik in het gebouwenpark van de Vlaamse overheid bedroeg voor het jaar 2012 22,7 kg CO₂e/m². Dit is een stijging met 26% ten opzichte van 2011. Een van de mogelijke verklaringen hiervoor is dat 2011 gemiddeld gezien een warmer jaar was dan 2012. De emissie ten gevolge van het brandstofverbruik voor mobiliteit bedroeg in 2012 10.126 ton CO₂e, een stijging van 14% ten opzichte van 2011. Zowel het aantal getankte liter benzine, diesel als LPG stegen in 2012 t.o.v. 2011. Het LPG-verbruik, met een lagere overeenkomstige CO₂e-emissie per liter, steeg sterker dan het benzine- en dieselverbruik.

De komende jaren zal verder ingezet worden op het verbeteren van de datakwaliteit en het stroomlijnen van de CO₂-berekeningen, om interpretatie en vergelijking van de cijfers in de toekomst mogelijk en nuttig te maken. Daarnaast wordt verder ingezet op acties die het energieverbruik van de Vlaamse overheid kunnen verminderen en verduurzamen (o.a. energieaudits, haalbaarheidsstudies hernieuwbare energie en kostenoptimale energieprojecten die hieruit volgen, invoering van het ISO 50001-label) en op acties die leiden tot een kleiner aantal, duurzamer gereden, kilometers.

2. Afstemming overkoepelende beleidsplanning en -opvolging milieu, mobiliteit en ruimtelijke ordening in Vlaanderen

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, MOW en RWO (planningsentiteiten), Adviesraden

Voortgang en aanpak

In 2014 werd de participatie in elkaars planningsprocessen verder gezet. Het Mobiliteitsplan is in openbaar onderzoek gegaan. Bij de opmaak van het vijfde Milieubeleidsplan werden zowel het beleidsdomein mobiliteit als ruimtelijke ordening betrokken. Hun grootste bijdrage ligt bij het thema Lokale leefkwaliteit. Bij het beleidsplan Ruimte heeft LNE meegewerkt aan het beleidskader ruimtelijke kwaliteit en ruimtelijk rendement. Ook andere kansen voor participatie werden zoveel mogelijk benut. Zo werden de resultaten van het project "omgevingskwaliteit" verwerkt in het beleidskader ruimtelijke kwaliteit.

Na goedkeuring kan het Mobiliteitsplan volop in uitvoering gaan. Op het niveau van de actielijnen en monitoring zal dan verdere samenwerking aangewezen zijn om tot een goede realisatie van het plan te komen. Hier wordt naar koppelingen met de acties uit het Milieubeleidsplan gezocht. Ook voor het beleidsplan Ruimte zal de ambtelijke voorbereiding vermoedelijk afgerond worden en zal de focus naar de gezamenlijke realisatie verschuiven. In 2015 zal de fusie tot het beleidsdomein Omgeving, Natuur en Landbouw een belangrijke rol spelen in de verdere afstemming van het beleid rond milieu, mobiliteit en ruimtelijke ordening. Binnen deze organisatieveranderingen zal extra aandacht gaan naar het benutten en creëren van participatiemogelijkheden.

3. Bepalen van langetermijndoelstellingen milieubeleid en bijhorende trajecten

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, RWO, MOW, LV

Voortgang en aanpak

In onderbouwing van toekomstverkenningen werd gewerkt rond het drieluik megatrends, toekomstbeelden en systeemdynamische modellering.

Op basis van literatuurstudie werden megatrends in kaart gebracht en geanalyseerd. In het najaar van 2013 werden de resultaten van die analyse ter validatie en ter verdieping voorgelegd aan een groep experts uit de beleids-, academische en bedrijfs wereld. Specifieke aandacht ging hierbij naar de doorwerking van de megatrends op het Vlaamse milieubeleid. De afsluitende fase bestaat uit de publicatie van een megatrendsrapport door MIRA en is voorzien voor het najaar van 2014.

Voortbouwend op de megatrends en op interviews met experts op vlak van o.a. technologie, sociologie en economie, werden twee mogelijke toekomstbeelden geschetst. Deze toekomstbeelden bieden kijkrichtingen aan en zullen in het proces van opmaak van het MINA-plan 5 (najaar 2014 en 2015) benut worden. De beelden nemen de vorm aan van een kwalitatieve beschrijving van een mogelijke toekomst.

Om op termijn een kwantitatieve vertaalslag via modellering te kunnen maken, werden de randvoorwaarden voor de bouw van een systeemdynamisch model voor Vlaanderen in kaart gebracht. In 2015 worden concrete stappen gezet om dergelijk model te ontwikkelen. Deze ontwikkeling zal in nauw overleg met de Studiedienst VR en de departementen RV en MOW plaatsvinden.

4. Schendingen van het milieurecht gepast sanctioneren

Trekker: LNE (Departement)

Betrokkenen: LNE (dept. LNE, OVAM, ANB, VMM, VLM, ...), parketten, lokale en federale politie, provincies en gemeenten, toezichthouders van andere beleidsdomeinen

Voortgang en aanpak

Naar aanleiding van de algemene evaluatie van de milieuhandhavingsregelgeving werd het Milieuhandhavingsdecreet- en besluit gewijzigd met als doel om de bestuurlijke handhaving op het terrein nog effectiever te maken.

Een studie werd uitbesteed om een onderbouwde methodiek te ontwikkelen voor de depenalisering van milieuschendingen, zodat bestaande en nieuwe regelgeving systematisch en op uniforme wijze gescreend kan worden op mogelijke (nieuwe) milieu-inbreuken. Ook de invoering van het nieuwe handhavingsinstrument van de bestuurlijke dwangsom, gekoppeld aan bestuurlijke maatregelen, wordt onderzocht en in de praktijk gebracht. Door de inwerkingtreding van het decreet handhaving omgevingsvergunning werd de Vlaamse Hoge Raad voor de Milieuhandhaving (VHRM) omgevormd tot de Vlaamse Hoge Handhavingsraad voor Ruimte en Milieu (VHHRM). Ter vervanging van de jaarlijkse milieuhandhavingsprogramma's werd door de VHHRM een strategisch meerjarenprogramma opgesteld op basis van de individuele vijfjaarlijkse handhavingsprogramma's, waarin voorstellen tot samenwerking tussen de verschillende handhavingsactoren opgenomen worden en overkoepelende en operationele doelstellingen geformuleerd worden.

Ter uitvoering van het decreet handhaving omgevingsvergunning, zullen nog uitvoeringsbepalingen worden opgemaakt. Afspraken zullen gemaakt worden rond informatie-uitwisseling, samenwerking en afstemming voor het toezicht en de sanctionering van de omgevingsmisdrijven, zowel met de parketten als de "RO-inspecteur" en "RO-beoetingsambtenaar". De taken van de VHHRM, o.a. verstrekken beleidsadviezen en de opmaak van een milieuhandhavingsprogramma en milieuhandhavingsrapport, worden uitgebreid tot het domein Ruimtelijke Ordening. Het Samenwerkingsakkoord van 7 januari 2014 tussen de federale Staat, de gemeenschappen en gewesten betreffende het strafrechtelijke beleid en het veiligheidsbeleid dient te worden uitgevoerd. Specifiek voor leefmilieu (en ruimtelijke ordening) is het doel om meer inbreng te krijgen in het vervolgingsbeleid van de parketten en een betere afstemming tussen strafrechtelijke en bestuursrechtelijke sanctionering, door een geformaliseerde deelname aan het expertisenetwerk leefmilieu en het expertisenetwerk strafrechtelijk beleid van het parket-generaal.

5. Vlottere toepassing MER-regelgeving

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen : LNE, RWO, MOW, DAR, externe stakeholders

Voortgang en aanpak

Het project Versnelling van investeringsprojecten heeft een nieuwe werkwijze voor de aanpak van complexe projecten uitgewerkt. Door een betere afstemming tussen verschillende procedures (m.e.r., MKBA, RUP, vergunning,...) kan er tijd gewonnen worden in de uitvoering van investeringsprojecten. Bovendien is er in de nieuwe aanpak veel meer aandacht voor een participatieve aanpak, met name in het begin van het proces. Op die manier kan er vanaf de aanvang gewerkt worden aan de zoektocht naar het nodige draagvlak. In 2014 werd het decreet Complexe Projecten goedgekeurd door het Vlaams parlement. De m.e.r. is als procedure ingepast in de nieuwe aanpak. In september kan na de goedkeuring door de Vlaamse Regering van het uitvoeringsbesluit van start gegaan worden met een reeks pilootprojecten. Wanneer succesvol voorziet het nieuwe Vlaamse regeerakkoord een soortgelijke aanpak voor meer eenvoudige projecten.

Op basis van een eind 2013 door de Vlaamse regering goedgekeurde conceptnota is een projectteam aan de slag gegaan om na te denken over een betere integratie van effectbeoordelingen in het ruimtelijk planproces. Er wordt geopteerd voor een breed gedragen aanpak door regelmatig overleg met VVSG en VVP. De nieuwe werkwijze moet immers gelden voor alle beleidsniveaus. Duidelijk is alvast dat het nieuw Vlaams regeerakkoord het ruimtelijk uitvoeringsplan opentrekt naar een breder omgevingsplan, waar niet ruimtelijke acties deel van uitmaken. Het m.e.r. en andere effectbeoordelingen zullen op een meer procesmatige manier verweven worden met het ruimtelijk onderzoek, ter onderbouwing van het plan.

De project-MER procedure is geïntegreerd in de procedure van de omgevingsvergunning. Deze integratie zorgt voor een betere afstemming. Het omgevingsvergunningsdecreet is goedgekeurd door het Vlaamse Parlement op 23 april 2014. Het besluit van de omgevingsvergunning is voor de eerste keer principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 23 mei 2014.

In de loop van 2014 werden tenslotte een aantal handleidingen (onder meer m.b.t. de rubriek tram- en spoorlijnen) over de interpretatie van mer-rubrieken gepubliceerd op de website. In 2015 volgen nog handleidingen (vb. windturbines, afval).

6. Subsidies met impact

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE en nagenoeg alle andere beleidsdomeinen

Voortgang en aanpak

De methodologie, ervaringen en resultaten van de studie 'Subsidies met impact' werden in de loop van het voorbije jaar gedeeld in een aantal fora.

De voorgestelde optimalisatie van het projectsubsidiebesluit voorzien voor 2014 kon niet worden doorgevoerd. Op basis van opmerkingen van de Raad van State bij het ontwerpbesluit i.v.m. staatssteun van diensten van algemeen economisch belang werd het proces voor aanpassing van het besluit 'on hold' gezet en wordt een aanpassing van het projectsubsidiebesluit opgenomen in een bredere studie over subsidieregelingen van het beleidsdomein in relatie tot staatssteun. De problematiek van de compensaties voor diensten van algemeen economisch belang en de pas in 2014 op EU-niveau afgeronde modernisering van de algemene regels omtrent staatssteun hebben veel vragen opgeroepen over de reikwijdte van de regels van staatssteun en de correcte inpassing van een steunmaatregel in een van de correcte regimes. Gezien deze ontwikkelingen werd het wenselijk geacht de impact van deze regels te laten verduidelijken. Een studie voor het ganse beleidsdomein over alle lopende subsidiëringen en financieringen en een duiding over de nieuwe regels die vanaf 2014 gelden, zal een van de kaders bieden om een nieuwe besluitvorming rond projectsubsidies te ontwerpen.

Het voorbije jaar werd een overleg met de andere gewesten en de federale overheid gestart om de verhoogde investeringsaftrek of belastingkrediet voor onderzoek en ontwikkeling milieupositief te heroriënteren.

Er wordt een nota opgemaakt waarbij de methodologie, ervaringen en aanbevelingen zullen worden samengevat. Deze zal worden ingezet waar mogelijk. Daarnaast biedt het initiatief van DAR kansen om een bredere werking rond duurzame subsidies vorm te geven, in eerste instantie in het kader van het nieuwe VSDO. In 2014-2015 wordt dit overleg voortgezet in nauw overleg met de bevoegde entiteit voor innovatie. De te hanteren criteria zullen verder worden gespecificeerd, om te resulteren in een wijziging van de federale fiscale wetgeving.

7. Monitoring evolutie maatschappelijk gedrag en perceptie milieubeleid

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, DAR, EWI, burgers, bedrijven

Voortgang en aanpak

De resultaten van het onderzoek over de impact van Milieuzorg op School werden meegenomen in de nieuwe aanpak van MOS. De studie m.b.t. milieuverantwoorde consumptie leverde inzichten op over de motivaties en barrières van consumenten bij bepaalde beslissingen. Het ontwerp milieubeleidsplan zal verder bouwen op een aantal van deze inzichten. Daarnaast lopen andere initiatieven die verder bouwen op de resultaten van deze studie, bv. het ontwikkelen van een communicatiestrategie m.b.t. de voedselproblematiek. Wat bedrijven betreft, werd een onderzoek opgestart i.v.m. het verzamelen en beheer van milieu-informatie tussen overheid en bedrijven. Het onderzoek brengt bedrijfsgerelateerde informatie in kaart, en tracht de knelpunten en behoeften daarrond te identificeren. De bedoeling is ook dat verbetervoorstellen worden geformuleerd. Het onderzoek loopt eind 2014 af.

8. Optimaal inzetten alternatieve financieringstechnieken

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, EWI, DAR, OV, WVG, RWO, MOW, FB

Voortgang en aanpak

In de opstartfase (eind 2011) werd voornamelijk ingezet op het afbakenen van het werkdomein, het bepalen van duidelijke projectdoelstellingen én het concretiseren van het plan van aanpak. Vervolgens werd een inventaris opgemaakt met inspirerende LNE-projecten m.b.t. alternatieve financiering, en tot slot werd een praktisch bruikbare checklist van kritische succes- en faalfactoren voor alternatieve financieringsprojecten opgesteld.

Na de afwerking van de voormelde eindproducten, en gegeven de vele nieuwe prioriteiten en accenten die gelegd werden in het nieuwe regeerakkoord, wordt de projectwerking afgesloten. De inventaris met LNE-voorbeeldprojecten en de checklist van kritische succes- en faalfactoren worden vrij ter beschikking gesteld van beleidsmedewerkers, en kunnen hopelijk inspirerend werken bij de uitwerking en start van toekomstige projecten met alternatieve financieringstechnieken.

Specifiek voor het stookoliefonds werden principiële goedkeuringen bekomen van de drie gewestregeringen. Door het uitblijven van een principiële goedkeuring op federaal niveau, kon het Samenwerkingsakkoord niet meer definitief goedgekeurd worden. In het Vlaams Regeerakkoord 2014-2019 is alvast opgenomen dat er in samenspraak met de federale overheid een stookolietankfonds wordt opgericht. Er wordt in overleg met Federauto bekeken in hoeverre er ook voor de garagesector een bodemsaneringsorganisatie kan worden opgericht.

9. Meten van de leef- en omgevingskwaliteit

Trekker: LNE (VLM en Dep)

Betrokkenen: LNE (VMM, ANB, INBO, OVAM), RWO, DLV, MOW, EWI, DAR (SVR), studie bureaus, universiteiten, provincies, Vlaamse bouwmeester, VVSG

Voortgang en aanpak

Vanuit de gedeelde visie en kwaliteitsambities uit het voortraject zetten we verdere stappen naar het operationaliseren en meten van omgevingskwaliteit. Daarbij gaven twee specifieke sporen verder richting aan het traject. Enerzijds op het niveau van gebiedstypes en anderzijds op maat van projecten. Hiervoor werden in het najaar van 2013 twee studies gestart. Eén werd afgerond in 2014 en leidde tot een prototype meetinstrument voor de gebiedstypes en een nulmeting. Binnen de andere studie werd in 2014 een breed en participatief proces opgestart. Dat proces was gericht op het valoriseren van bestaande kennis en op het vergroten van het draagvlak voor het begrip omgevingskwaliteit bij gebiedsgerichte projecten en processen. Voor het luik leefkwaliteit werd onderzoek gevoerd naar de perceptie van milieugerelateerde leefkwaliteit en het in beeld brengen van de lokale leefkwaliteit.

De kwaliteitsambities dienen als basis voor de operationalisering van omgevingskwaliteit. De aanbevelingen uit het voortraject zetten we hierbij om in de praktijk. In 2015 onderwerpen we het prototype aan praktijktesten, zodat we dit tot een volwaardig meetinstrument omgevingskwaliteit kunnen uitbouwen. Het in beeld brengen van de lokale leefkwaliteit wordt verder uitgewerkt binnen de VITO referentietaak.

Ook de methodiek om in gebiedsgerichte projecten vorm te geven aan het begrip omgevingskwaliteit wordt verder geconcretiseerd en onderbouwd. Daarbij worden inzichten vanuit verschillende invalshoeken geïntegreerd. Dit moet leiden tot een operationeel werkkader dat in lijn is met actuele academische inzichten. Finaal worden handvaten aangereikt voor de verdere ontwikkeling van een meet/evaluatietool op maat van gebiedsgerichte projecten en processen.

10. Initiëren en uitvoeren randstedelijke projecten

Trekker: VLM

Betrokkenen: LNE (ANB, VMM, Dep), RWO, L&V, MOW, EWI, provincies, gemeenten, lokale stakeholders, Brussels Gewest

Voortgang en aanpak

Door de goedkeuring van het Planprogramma Vlaamse Rand door de regering, is het vanaf nu mogelijk om het instrument landinrichting in te zetten in de ganse Vlaamse Rand. Inmiddels werken we verder aan de uitvoering van de reeds eerder ingestelde landinrichtingsprojecten Molenbeek-Maalbeek en Plateau van Moorsel. Hierbij leggen twee nieuwe inrichtingsplannen de basis voor de concrete inrichting op terrein van een aantal strategische ruimtes in de Vlaamse Rand. In de Wijers vertaalden we het masterplan in een concreet uitvoeringsprogramma. Inmiddels bereidden we ook het planprogramma landinrichting voor dat uitvoering kan geven aan heel wat maatregelen uit het uitvoeringsprogramma. In het reeds ingestelde landinrichtingsproject van de Stiemerbeek realiseren we de plannen reeds op terrein. De inrichting van de koppelingsgebieden in de Gentse Kanaalzone is volop in uitvoering. De goedkeuring van twee nieuwe inrichtingsplannen bereidt een volgende fase van uitvoering voor. Ook in de Brugse Rand investeren we volop in de inrichting van open ruimtes. Twee nieuwe inrichtingsplannen leggen de basis voor nieuwe realisaties.

We zetten verder in op planvorming en uitvoering in de randstedelijke projecten van de Vlaamse Rand, de Wijers, de Gentse Kanaalzone en de Brugse Rand. Hierdoor versterken we op terrein de kwaliteiten en de functies van de open ruimtes in deze sterk verstedelijkte gebieden en geven we zo in deze gebieden reeds uitvoering aan de geïntegreerde gebiedsgerichte benadering zoals beschreven in het regeerakkoord.

We gaan in deze projecten ook concreet met de nieuwe mogelijkheden van het recente decreet Landinrichting aan de slag. Op die manier kunnen, met een ruimer gamma aan instrumenten, meer partijen concreet op terrein tot realisaties overgaan.

11. Optimaliseren van de samenwerking met andere beleidsdomeinen

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: alle beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid

Voortgang en aanpak

In 2014 is verder ingezet op het uitwerken van de lopende strategische samenwerkingsprojecten, zoals het uitbouwen van een Vlaams Overleg- en Kenniscentrum rond NTMB, het operationaliseren van sociale economie bij het onderhoud en beheer van open ruimte en het evalueren en actualiseren van beheersplannen van autosnelwegbermen. Een actueel voorbeeld is de IHD-overeenkomst voor Natura- 2000 Vlaanderen, die het kader zal vormen voor het opmaken en operationaliseren van het meerjarenprogramma Ontsnippering.

In 2015 zullen deze lopende samenwerkingsprojecten worden geconcretiseerd. Het geïntegreerd Vlaams Overleg- en Kenniscentrum rond NTMB zal worden opgericht. Het bermbeheer en het Meerjarenprogramma Ontsnippering zullen binnen het IHD-beleid worden uitgewerkt en uitgevoerd in samenspraak met alle betrokken entiteiten van de Vlaamse overheid.

De Interdepartementale Werkgroep (IWG) Bio-economie startte haar werkprogramma op basis van een gemeenschappelijke visie en strategie, de IWG Voedselverliezen gaf met haar engagementsverklaring "Vlaanderen in Actie: Samen tegen Voedselverlies" het startschot voor een ketenroadmap tegen voedselverliezen.

Verder werd er met het beleidsdomein Landbouw en Visserij gestructureerd samengewerkt rond de organisatie van een studiedag rond functionele agrobiodiversiteit, de start van een interdepartementale opleiding rond landbouw en milieu specifiek voor ambtenaren en de verdere invulling van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Een soortgelijke structurele samenwerking loopt met het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie, o.m. rond het afstemmen van instrumenten en beleid (bv. rond ecologiesteun).

In 2014 ging Ecocampus verder op de beleidsmatige samenwerking met het beleidsdomein Onderwijs en Vorming, het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie en het beleidsdomein Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid. Daarnaast startte Ecocampus een projectmatige samenwerking op voor de verhouding binnen hoger onderwijs tussen duurzame ontwikkeling en internationalisering en duurzame ontwikkeling en ondernemerschap. Voor de operationalisering van het nieuwe MOS-programma (Milieuzorg op School) werd er verder beroep gedaan op de expertise en netwerken van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming.

In 2015 zal Ecocampus de samenwerking verderzetten en samenwerken met alle relevante entiteiten. De samenwerkingsovereenkomst tussen de departementen Onderwijs en Vorming en Leefmilieu, Natuur en Energie krijgt in 2015 een eerste evaluatie. Thematische samenwerkingen met andere beleidsdomeinen worden verder opgevolgd, uitgewerkt en geoptimaliseerd.

12. Vergroenen van de economie

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (OVAM, VEA, ...), EWI, WSE, (innovatieve) bedrijven, investeerders, wetenschappelijke instellingen

Voortgang en aanpak

In de tweede helft van 2013 en in 2014 werd ingezet op het uitwerken van concrete maatregelen. Zo werkten we samen met de studiedienst aan een indicatorenkader dat in VRIND zal gepubliceerd worden. We zetten een studie op die verschillende scenario's voor de vergroening van de fiscaliteit doorrekende en werkten aan een project dat de capaciteit bij lokale overheden rond de financiering van hun klimaatplannen wil verhogen via een lerend netwerk. Daarnaast werd ingezet op samenwerking met andere beleidsdomeinen en overheden; o.a. via het structureel overleg met EWI, het inzetten op een vergroening van de woonbonus, deelname aan het interdepartementaal overleg bio-economie, deelname aan werkgroepen bij de CRB. In 2014 werd ook een team gevormd dat zich toelegt op de groene economie.

In 2014 en 2015 zal verder gewerkt worden aan bovengenoemde pistes. Daarnaast wordt een hoofdstuk rond groene economie uitgewerkt voor het vijfde Milieubeleidsplan. Hierin worden samen met de agentschappen van het beleidsdomein LNE, het dep EWI, IWT en het agentschap ondernemen een aantal specifiek op bedrijven gerichte instrumenten uitgewerkt. Deze zullen dan in de komende planperiode uitgerold worden. We bouwen verder op de resultaten van de studie 'Vergroening van de fiscaliteit'. Zo onderzoeken we samen met F&B en met WSE implementatiemogelijkheden om de loonlasten te verlagen zoals RSZ-kortingen voor doelgroepen en dit ter compensatie van verhoogde milieulasten. We bouwen verder op het lerend netwerk rond de financiering van lokale klimaatbeleidsplannen en trekken hier de lessen.

13. Inhoudelijke steun aan lokale overheden door de Vlaamse overheid

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen : LNE (OVAM, VEA, ...) DAR, WSE, MO, lokale besturen

Voortgang en aanpak

De Samenwerkingsovereenkomst liep eind 2013 af. De rapporteringen over het jaar 2013 werden in 2014 geëvalueerd. Het besluit Lokaal waterbeleid werd in 2014 uitgevoerd. Verder werd het besluit omtrent de doelgroepwerknemers voor milieu voorbereid voor goedkeuring door de VR gestart met de uitvoering van dit besluit.

De website voor lokale besturen werd verder actueel gehouden en e-nieuwsbrieven werden verstuurd.

Daarnaast werd in 2014 een visie uitgewerkt omtrent de samenwerking met de lokale besturen.

Hiervoor worden nieuwe samenwerkingsvormen tussen de Vlaamse overheid en de lokale besturen uitgewerkt. Daarbij wordt rekening gehouden met de grote verschillen tussen lokale overheden wat betreft hun kenmerken en noden, en met de trend tot meer intergemeentelijke samenwerking. Deze nieuwe samenwerkingsvormen

worden in overleg met de lokale besturen en verschillende actoren binnen en buiten de Vlaamse overheid bepaald.

Specifieke aandacht gaat naar de verbetering van de lokale leef- en omgevingskwaliteit. In 2014 werden de mogelijkheden onderzocht om lokale besturen inhoudelijk en financieel te ondersteunen voor ambitieuze projecten die hierin kaderen. Daarnaast wordt ook ingezet op concrete pilootprojecten op het vlak van leefmilieu, in en met gemeenten die een ondersteunende voorbeeld- of demonstratiefunctie kunnen hebben.

Bijkomend worden, met het oog op een vlotte invoering van de omgevingsvergunning, in 2014 en 2015 de nodige opleidingen en informatiedoorstroming voorzien ter ondersteuning van de gemeenten. In de tweede helft van 2014 gingen hieromtrent eerste verkennende gesprekken door met o.a. de VVSG, provincies, de intercommunales, enkele gemeenten en het Agentschap Binnenlands Bestuur. In 2015 wordt deze visie nog verder bijgestuurd en geconcretiseerd, samen met de verschillende actoren. Ook in het kader van het MINA 5 worden verschillende mogelijke pistes verkend.

14. Milieuverantwoorde productie via ketenbeheer en systeeminnovatie

Trekker: OVAM

Betrokkenen: LNE (Dep, VEA, ...), DAR, EWI, OND, sectorfederaties, distributiesector, onderwijs

Voortgang en aanpak

Een aantal ketenbeheerprojecten zijn uitgevoerd of in uitvoering.

Harde kunststoffen: De kosten-batenanalyse van verschillende inzamel- en verwerkingsopties voor harde kunststoffen ingezameld via het containerpark geeft aan dat de selectieve inzameling vanuit ecologisch standpunt beter is dan verbranden. De verdere implementatie wordt nagegaan. Wat verpakkingsafval betreft, zal Fost Plus meer inzetten op de selectieve inzameling van plastic verpakkingsafval.

Voor *cellenbeton* werd een samenwerkingsovereenkomst ondertekend. Voornaamste doelstelling hiervan is de recyclage van 30.000 ton cellenbetonafval in 2014.

Wat *minerale wol* betreft, blijkt er nood te zijn aan meer transparantie in de sector: hoeveelheden, economische aspecten en LCA. Onderzoek wordt gepland. Er worden pilootprojecten op meerdere containerparken uitgevoerd, waarbij idealiter glas- en rotswol apart worden ingezameld.

Voor *vlakglas* is enerzijds de financiering een knelpunt en anderzijds de recyclage van ramen. Het project zelf wordt niet voortgezet.

Nutriëntenkringloop. Vlaanderen was, via het Vlaams nutriëntenplatform, mede organisator van de eerste Europese conferentie rond duurzaam fosfaatgebruik ivm het creëren van een duidelijke en consistente wet- en regelgeving, het opzetten van een markt voor gerecycled fosfaat en een duurzamer en efficiënter gebruik van fosfaat. Daarnaast lopen heel wat onderzoeken rond valorisatie en vermarkting van nutriënten bijv. het project Biorefine dat voorziet in een aantal demo's rond recuperatie van fosfor, onderzoek naar analysemethode voor struviet, onderzoek naar de vraagzijde van gerecupereerde nutriënten, ...

Voor 2014-2015 blijft de focus op de keten Harde kunststoffen. We detecteren homogene kunststoffracties en onderzoeken kansen en mogelijkheden om deze terug in kringloop te brengen. Binnen de bouwsector wordt via een haalbaarheidsonderzoek en proefproject bekeken of de selectieve inzameling van afval van minerale wol haalbaar is. In samenwerking met de sector voeding streven we er naar om tot een significante vermindering van voedselverlies in Vlaanderen te bekomen. In samenwerking met VLAKWA ondernemen we initiatieven om de nutriëntenkringloop te sluiten.

Uit evaluatie blijkt dat ecodesign een onmisbare schakel is. De SIS-toolkit voor duurzame innovatie wordt sinds 2013 breed aangeboden aan de doelgroepen via externe, gecertificeerde begeleiders. Nieuw voor bedrijven is dat professionele begeleiding voor de SIS Toolkit nu ook kan lopen via de kmo-portefeuille van het Agentschap Ondernemen. In het onderwijs is een proefproject opgestart. Daarnaast worden een aantal optimalisatie-acties op vlak van voorbeeldendatabank en Ecolizer 2.0 gerealiseerd. Om ecodesign verder te integreren in de opleidingen van het hoger onderwijs werden voor een aantal opleidingen workshops uitgewerkt.

15. Stimuleren van milieuverantwoorde consumptie

Trekker: OVAM

Betrokkenen: LNE (Dep, VMM, VEA), DAR, FOD Leefmilieu, gewesten, distributiesector, producenten, middenveld (consumenten – en milieuverenigingen)

Voortgang en aanpak

Voor de productgroep elektrische toestellen werd een samenwerking en promotiecampagne op touw gezet om consumenten meer inzicht te geven in energiegebruik, de aanwezigheid van ecolabel, herstelbaarheid, hergebruik en inleveren bij Recupel. Bij de onderhandelingen over de nieuwe milieubeleidsvereenkomst afgedankte elektrische en elektronische apparatuur werd verder bekeken of dergelijke sensibiliseringscampagnes deel kunnen uitmaken van de uitgebreide producentenverantwoordelijkheid. Anderzijds zal via ketenprojecten het belang van de distributie in het sluiten van een specifieke keten beter in beeld gebracht worden.

De interdepartementale werkgroep voedselverliezen werkte aan een roadmap waarbij actoren uit middenveld, overheid en bedrijfswereld zich gezamenlijk engageren voedselverliezen tegen te gaan. Hierop wordt verder gebouwd. Daarbij werd in 2014 de werking naar de consument, als laatste schakel in de keten, opgestart. De studie 'Goed informeren van Vlaamse consumenten over de milieu-impact van voeding' werd opgeleverd. Deze bevat een analyse van de milieu-impact van de productie en consumptie van eiwitten en groenen en fruit en van de verspilling van voedsel door de consument. Er worden een aantal handelingsperspectieven geformuleerd, op basis waarvan een communicatieadvies werd opgesteld.

In 2014 werden ook verschillende sensibiliserende en educatieve projecten uitgevoerd of gesubsidieerd. Zo liepen er binnen een breder verhaal van NME en EDO bijvoorbeeld initiatieven rond duurzame voeding, ecologisch bouwen en wonen, duurzaam winkelen, hersteleconomie, duurzame (sport)evenementen,... Het onderzoek ter ondersteuning van de ontwikkeling van een strategisch kader voor een doelgroepgerichte benadering van het maatschappelijk middenveld als hefboom voor een milieuverantwoorde consumptie in Vlaanderen, werd afgerond.

Voor een aantal relevante productgroepen willen we inzetten op de ontwikkeling van materiaalcriteria. Met deze heroriëntatie wordt in eerste instantie gefocust op het leveren van een bijdrage aan de uitvoering van het Vlaams actieplan Duurzame Overheidsopdrachten.

In het kader van het vijfde Milieubeleidsplan gaan we specifiek op zoek naar manieren waarop we milieuverantwoorde consumptie kunnen bereiken. We werken hierbij verder op de resultaten van de studie rond voeding, waarbij we op zoek gaan naar concrete werkpistes samen met de sectororganisaties en het middenveld. Ook de mogelijkheden, die de kennis rond gedragseconomie bieden, worden bekeken. Daarnaast wordt een communicatie aan de burger voorbereid die de burger-consument moet aanspreken over de milieu-impact die wordt veroorzaakt door de manier waarop hij zich verplaatst, woont en voedt.

16. Aanvullend inzetten op flexibiliteitsmechanismen

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, PMV, EWI, VAIS

Voortgang en aanpak

De Vlaamse overheid zet in haar klimaatbeleid eerst en vooral in op maatregelen die de uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen zelf verminderen. Pas in tweede instantie maakt de Vlaamse overheid gebruik van de 'flexibiliteitsmechanismen' van het Kyoto-protocol om haar reductiedoelstellingen te realiseren. Dit houdt in dat er bijkomende uitstootrechten worden aangekocht.

Voor de verbintenisperiode 2008-2012 heeft de Vlaamse Regering volop ingezet op het instrument van de klimaatfondsen voor de verwerving van bijkomende internationale uitstootrechten. Via haar deelname aan deze fondsen ontving het Vlaamse Gewest tot op heden 4.86 miljoen Kyoto-eenheden op haar rekening. In juli 2013 lanceerden de Vlaamse ministers van Leefmilieu en Begroting daarnaast een algemene offertevraag om bijkomende eenheden te verwerven op de internationale koolstofmarkt. Daarbij opteerde het Vlaamse Gewest er expliciet voor om geen gebruik te maken van kredieten afkomstig van minder duurzame projecttypen. De lijst van uitgesloten projectcategorieën werd opgenomen in het Vlaams Mitigatieplan 2013-2020. Overeenkomstig het decreet houdende bepalingen tot begeleiding van de tweede aanpassing van de begroting 2012, wordt de aankoop gefinancierd met middelen uit het Vlaamse Klimaatfonds.

In 2014 werd reeds een deel van de verworven eenheden geleverd op de Vlaamse emissierechtenrekening. Aan de hand van deze aankoop zal de resterende niet-ETS reductiekloof voor de verbintenisperiode 2008-2012 worden overbrugd en wordt tevens een kleine buffer voor de periode 13-20 opgebouwd. Rekening houdend met de het feit dat overheden hun niet-ETS-emissies in de periode 2013-2020 jaarlijks zullen moeten afrekenen, zal de buffercapaciteit in 2015 volgens noodzaak verder worden opgebouwd.

17. Vlaams Klimaatbeleidsplan 2013-2020

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: DAR, EWI, IV, LNE, LV, MOW, OV, RWO, WSE, WVG, middenveld

Voortgang en aanpak

Het Vlaams Klimaatbeleidsplan, zoals goedgekeurd op 28 juni 2013, voorziet naast de ingezette middelen voor klimaatbeleid in de verschillende beleidsdomeinen eveneens middelen uit het Vlaamse Klimaatfonds voor de cofinanciering van maatregelen die de uitstoot van broeikasgassen op korte en middellange termijn moeten beperken. In 2014 werd de operationalisering van de zeven eerste gefinancierde beleidsmaatregelen gestart. De praktische uitvoering zal van nabij gevolgd worden om hun effectiviteit en doorwerking te garanderen en hun kosten en effecten te monitoren.

Gezien de verwachte emissiekloof voor de periode 2013-2020 zijn bijkomende beleidsdomeinoverschrijdende maatregelen een noodzaak om het gebruik en de kost van emissiekredieten in deze periode te beperken en om de haalbaarheid van de 2030-doelstellingen niet te hypothekeren. Een eerste impuls daarbij is de uitwerking en operationalisering van een nieuw financieringskader binnen het Vlaamse Klimaatfonds voor de periode 2015-2020. Hiermee kan cofinanciering een hefboom vormen voor initiatieven van de verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid, en bij uitbreiding van de lokale overheden, bedrijven en verenigingen.

In uitvoering van een Verordening zal het Vlaamse Gewest een "koolstofarme ontwikkelingsstrategie" uitwerken. Hiervoor wordt een lange termijn (2050) transitiepad vastgelegd, met onderbouwde lange termijn doelstellingen per sector/doelgroep, aangevuld met tussentijdse mijlpalen. Hiertoe zullen scenario's ontwikkeld worden en zal indien nodig het bestaande klimaatinstrumentarium bijgestuurd worden of zullen nieuwe beleidsinstrumenten geïntroduceerd worden. In 2014 werd een eerste voorbereidende studie uitgevoerd waarbij lange termijn broeikasgasscenario's werden verkend. In 2015 zullen deze scenario's verder uitgediept worden en zal ook verder onderzocht worden welke beleidsinstrumenten aangewend of aangepast moeten worden.

18. Sterker inzetten op hernieuwbare energie

Trekker: VEA

Betrokkenen: LNE (Dep, VREG, OVAM, ANB), LV, RWO, EWI, elektriciteitssector, bouwsector, installateurs, fabrikanten, netbeheerders

Voortgang en aanpak

De productie van hernieuwbare energie is bijna verdrievoudigd tussen 2005 en 2013 en bereikte in 2013 een aandeel van 5,9% van het totaal energieverbruik. Dankzij die toegenomen groene productie, de inzet van warmtekrachtkoppeling en het dalende verbruik worden we niet alleen minder afhankelijk voor onze energievoorziening, maar leveren we ook een substantiële bijdrage tot het terugdringen van de broeikasgasemissies.

Er werd de voorbije jaren een hervorming van het steunmechanisme (certificaten) voor groene stroom en warmtekrachtkoppeling doorgevoerd met het oog op een correctere ondersteuning tegen een aanvaardbare maatschappelijke kost.

Naast de productie van groene stroom werd ook ingezet op de productie van groene warmte. In de loop van 2013-2014 werd aan verschillende groenewarmteprojecten investeringssteun toegekend.

Op 1 januari 2014 trad de verplichting in werking om in alle nieuwe woningen, kantoren en scholen een systeem van hernieuwbare energieopwekking te integreren.

Ook de volgende jaren wordt het investeringsklimaat versterkt. Het actieplan hernieuwbare energie 2020 wordt geactualiseerd en er wordt onder andere ingezet op een verdere bijsturing en vereenvoudiging van het certificatenstelsel.

Een noodzakelijke versterking van het investeerdersklimaat wordt ook beoogd via de door de Vlaamse Regering vooropgestelde groenestroomdoelstelling voor 2020 en de nog binnen België af te spreken hernieuwbare energiedoelstellingen voor 2020 en 2030. Dit moet ons op de weg zetten naar een globale transitie voor de inpassing van decentrale hernieuwbare energieproductie in het Vlaamse energiesysteem en de transformatie van het bestaande distributienet naar een slim netwerk.

19. Adaptatie aan klimaatverandering

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: Alle beleidsdomeinen, andere overheden (provincies, steden, gemeenten, ...), ngo's, adviesraden, sectoren

Voortgang en aanpak

Op 28 juni 2013 keurde de Vlaamse Regering het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2013-2020 definitief goed. Het plan bestaat uit een overkoepelend luik en twee deelplannen: het Vlaams Mitigatieplan (VMP), om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, en het Vlaams Adaptatieplan (VAP) om de effecten van de klimaatverandering in Vlaanderen op te vangen. In het deel adaptatie werden 75 concrete acties geformuleerd in samenwerking met de sectoren. Zo goed als alle sectoren zijn gevat door minstens 1 van deze acties. Hiermee worden ook onmiddellijk verantwoordelijken aangeduid.

Om de acties gecoördineerd uit te voeren, zal in 2014 een groep van 6 piloten bij elkaar geroepen worden, die jaarlijks rapporteert.

20. Een milieuvriendelijke mobiliteit bewerkstelligen

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (VEA, ...), MOW, BZ (AFM), EWI, IWT, F&B, FEBIAC, Federauto, VITO

Voortgang en aanpak

Met de start van een nieuw actieplan 'mobiliteit' voor de Vlaamse overheid worden acties uitgewerkt die verplaatsingen voorkomen, het gebruik van duurzame vervoermiddelen bevorderen en het wagenpark vergroenen.

Een interregionale entiteit Viapass werd opgericht om de kilometerheffing voor vrachtvervoer te faciliteren. Op 25 juli werd het contract ondertekend door Viapass en het consortium Sky-ways. De kilometerheffing voor vrachtwagens vanaf 3,5 ton wordt ingevoerd in 2016. Sky-ways zal de inning voor zijn rekening nemen. Een proefproject rond kilometerheffing voor personenwagens werd uitgevoerd.

De tarieven voor de kilometerheffing voor vrachtwagens zullen door elk gewest afzonderlijk worden vastgelegd, na overleg met de betrokken sector. Het regeerakkoord voorziet eveneens een vergroening van de jaarlijkse verkeersbelasting binnen een budgetneutraal kader. Op basis van de resultaten van het uitgevoerde proefproject in de GEN-zone wordt eveneens in overleg met de andere gewesten en de betrokken actoren onderzocht of en onder welke voorwaarden op termijn een kilometerheffing voor personenwagens budgetneutraal kan worden ingevoerd.

Het Mobiliteitsplan wordt afgewerkt en goedgekeurd in samenhang met het beleidsplan Ruimte en het Klimaatbeleidsplan.

21. Lokale overheden betrekken bij het aanpakken en voorkomen van knelpunten luchtkwaliteit en geluid

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, MOW, RWO, BZ (ABB - team Stedenbeleid), Steden en gemeenten

Voortgang en aanpak

Er werden in het najaar van 2013 enkele infodagen georganiseerd rond milieu en mobiliteit. In deze infosessies stond de toepassing van de handleiding om luchtkwaliteit en geluid beter te integreren in het lokale mobiliteitsbeleid centraal. Er werd op de website www.mimolo.be een brochure met goede praktijkvoorbeelden ter beschikking gesteld van gemeenten. De luchttoets is nog steeds niet functioneel. De opdrachtnemer blijft in gebreke en is nog steeds bezig met de opmaak. De federale staatssecretaris maakte een ontwerp KB op voor de invoering van een nieuw verkeersbord voor LEZ's. De raad van State gaf echter aan dat het bepalen van de toegangscriteria tot de bevoegdheid van de gewesten behoort. Een Vlaams wettelijk kader voor LEZ's wordt voorbereid waarbij de toegangscriteria worden bepaald en aspecten m.b.t. de handhaving. Niet-juridische aspecten worden vastgelegd in een convenant. Er wordt een nieuw voorstel voor de financiering van lokale projecten, die de lokale leefkwaliteit verbeteren, voorgelegd aan het kabinet.

In september 2013 werden de strategische geluidsbelastingskaarten tweede fase weg- en spoorverkeer en bijhorende blootstellingsgegevens goedgekeurd door de Vlaamse Regering. In het voorjaar van 2014 werden de geluidskaarten van de agglomeraties Antwerpen en Gent (tweede ronde) geactualiseerd en in juni 2014

goedgekeurd. Alle meest recente geluidskaarten zijn publiek beschikbaar op de website www.milieuhinder.be. In februari 2014 werd de studie "Doorrekening maatregelen op de geluidskaarten weg en spoor (tweede fase)" gestart. De resultaten van deze studie zullen worden gebruikt als input voor de geluidsactieplannen tweede fase van de belangrijke wegen en spoorwegen.

De geluidsactieplannen voor de belangrijke wegen, spoorwegen en agglomeraties (Antwerpen, Gent en Brugge) zijn momenteel in opmaak. Er wordt verwacht dat de ontwerpactieplannen voor de belangrijke wegen en agglomeraties klaar zijn eind 2014. Het ontwerpactieplan voor de belangrijke spoorwegen wordt verwacht in het voorjaar van 2015.

23. Elektrisch rijden bewerkstelligen in Vlaanderen

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (VEA, VREG), BZ (AFM), MOW, EWI (Dep, IWT), Energieleveranciers, Netbeheerders, Kennisinstituten, NGO's, Auto-industrie, Leasingbedrijven

Voortgang en aanpak

De eerder opgestelde beleidsvoorstellen werden politiek niet opgepikt. Ondertussen loopt de innovatieve proeftuin 'Elektrisch rijden' wel verder en werd in dat kader infrastructuur ontplooid. Eind 2014 loopt dit project ten einde en zal bekeken worden hoe de resultaten gevaloriseerd kunnen worden. De quota voor zeer milieuvriendelijke voertuigen, die in de omzendbrief voor de eigen dienstvoertuigen werden ingevoerd, en het specifieke raamcontract voor elektrische voertuigen zullen een impuls betekenen voor de overheidsvloot. LNE zal hierbij blijven pionieren.

De Europese richtlijn 'Clean power for transport' werd in 2014 goedgekeurd. Ze zal de lidstaten ertoe aanzetten om een volgende stap te zetten in de richting van elektrificatie. Binnen de twee jaar na publicatie zal een nationaal actieplan moeten worden goedgekeurd. In een eerste fase zullen duidelijke afspraken moeten worden gemaakt over wie wat opneemt en wat het Vlaamse/Belgische ambitieniveau hierbij al zijn.

24. Gerichte aanpak waterbeheer in speerpuntgebieden

Trekker: VMM, W&Z, De Scheepvaart

Betrokkenen: LNE (Dep, ANB, OVAM, ...), MOW, RO, LV, EWI via de werking van de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW), lokale overheden, landbouw, terreinbeheerders

Voortgang en aanpak

In 2013 werd enkel over de voortgang van de maatregelen in de speerpuntgebieden gerapporteerd. In 2014 zal weer een volledige rapportage van de voortgang van het maatregelenprogramma 2010-2015 uitgevoerd worden. Deze informatie zal opgenomen worden in de definitieve stroomgebiedbeheerplannen 2016-2021.

In 2015 zullen de stroomgebiedbeheerplannen 2016-2021 vastgesteld worden door de Vlaamse Regering en gerapporteerd worden aan de EU. In de ontwerpversie werden 21 speerpuntgebieden (goede toestand lijkt haalbaar tegen 2021) en 46 aandachtsgebieden (goede toestand lijkt haalbaar tegen 2027 of er is een sterke lokale dynamiek aanwezig) voor oppervlaktewater aangeduid. Voor grondwaterlichamen in ontoereikende kwantitatieve toestand werden herstelprogramma's opgesteld. In die grondwaterlichamen werden specifieke actie- en aandachtsgebieden aangeduid waar een gebiedsgericht beleid wordt gevoerd voor het behalen van de goede toestand.

25. Brondossiers voor drinkwaterwingebieden

Trekker: VMM

Betrokkenen: LNE (OVAM, ...), LV, drinkwaterbedrijven, Landbouw, Terreinbeheerders

Voortgang en aanpak

Voor de meest kwetsbare grondwinningen zijn brondossiers opgemaakt. Alle oppervlaktewaterwinningen worden als kwetsbaar beschouwd. Ook deze brondossiers zijn opgemaakt. De interpretatienota's met een kernset aan relevante data (geografische informatie, kwaliteitsdata, ...) werden opgemaakt voor alle kwetsbare drinkwaterwinningen. Een syntheserapport is in opmaak.

De beschikbare informatie uit de brondossiers wordt geïntegreerd in de waterveiligheidsplannen, die de drinkwatermaatschappijen aan het opmaken zijn. Een pilootwerking is hiervoor gestart. De informatie over de drukken op de bron worden geëvalueerd op risico's op niveau van de drinkwaterproductie. Voor risico's die een aanpak aan de bron vereisen, wordt een gebiedspecifieke visie opgebouwd als basis voor een bronbeschermingsbeleid.

26. Vereenvoudigen van de planning, procedures en structuren van het integraal waterbeleid

Trekker: Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW)

Betrokkenen: LNE, MOW, RWO, LV en EWI via de CIW, Mina-raad, SERV en SALV

Voortgang en aanpak

Het gewijzigde decreet Integraal Waterbeleid is sinds 11 oktober 2013 van kracht. Het Organisatiebesluit, dat nadere invulling geeft aan de werking van de CIW en de bekkenstructuren, werd via een besluit hiermee in overeenstemming gebracht. De procedure voor de goedkeuring van het jaarlijkse wateruitvoeringsprogramma is in het aangepaste Organisatiebesluit opgenomen.

De nieuwe bekkenstructuren (algemene bekkenvergadering en bekkenbureau) zijn in het voorjaar van 2014 geïnstalleerd.

De ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen 2016-2021 voor Schelde en Maas, waarin de overstromingsrisicobeheerplannen zijn geïntegreerd, en met de elf bekkenspecifieke delen en zes grondwatersysteemspecifieke delen, liggen van 9 juli 2014 tot 8 januari 2015 in openbaar onderzoek. De CIW zal, in samenwerking met de bekkensecretariaten, de opmerkingen en adviezen op de ontwerpplannen in overweging nemen. De definitieve ontwerpen van stroomgebiedbeheerplannen worden vervolgens ter goedkeuring voorgelegd aan de Vlaamse Regering.

27. Uitbouwen van de watersysteemkennis

Trekker: Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW)

Betrokkenen: LNE, MOW, RWO, LV en EWI via de werking van de CIW, Onderzoekscentra en universiteiten, lokale overheden

Voortgang en aanpak

Omwille van de plannen van het departement EWI om de FRIS-databank tegen 2015 uit te bouwen tot een onderzoeksportalsite met metadata voor onder meer zoet- en brakwateronderzoek, wordt de uitbouw van een portalsite zoet- en brakwater door de CIW on hold gezet.

Gelet op de budgettaire context is een structurele financiering van een Vlaams onderzoeksprogramma Water op dit ogenblik niet mogelijk. Voor een sterkere coördinatie van het onderzoek m.b.t. watersystemen wordt binnen de CIW een jaarlijkse toelichting voorzien over uitgevoerde, lopende en geplande onderzoeksprojecten inzake water bij de partners van de CIW, onderzoeksinstituten en universiteiten. Naar aanleiding van deze toelichting wordt de afstemming tussen verschillende initiatieven bekeken, alsook mogelijke samenwerkingsverbanden tussen CIW-partners voor specifieke onderzoeksprojecten.

28. Ambtshalve bodemsanering bij scholen, ziekenhuizen, rusthuizen en gasfabrieken

Trekker: OVAM

Betrokkenen: LNE (Dep), OND, WVG

Voortgang en aanpak

Gasfabrieken:

Het decretale kader om gasfabrieken versneld te saneren werd verder uitgewerkt inclusief het principe van "saneringswillige". Hierdoor kan OVAM optreden als "huissaneerder" voor steden en gemeenten die hun gasfabrieken moeten saneren. Dit doen we via een verder te ontwikkelen samenwerkingsverband met elke betrokken lokale overheid. De aanpak werd door de Vlaamse Regering bekrachtigd. OVAM kan hierbij als saneringswillige overgaan tot de uitvoering van beschrijvende bodemonderzoeken en de bodemsanering in de

plaats van de saneringsplichtige. Daarbij wordt ofwel een afkoopregeling toegepast ofwel wordt voorzien in een kostendeling tussen OVAM en de saneringsplichtige.

Het zoeken naar administratieve oplossingen op maat is succesvol. Via een intern vereenvoudigd administratief voortraject werden 3 keer meer dossiers in staat van effectieve aanpak gebracht en wordt in 2014 de 100% doelstelling bereikt. Hierdoor kunnen alle gasfabrieken met ambsthalve aanpak worden ingepland.

Scholen en rusthuizen:

Eind 2013 werd het protocol met AGIO on ondertekend. Er werden in het protocol inmiddels 39 dossiers met bodemproblemen aangemeld. Deze zijn alle ingepland voor uitvoering. Twee hoogdringende dossiers zijn inmiddels met succes aangepakt. Om samenwerkingswinsten te boeken, zijn duidelijke afspraken gemaakt met de DBFM-tussenkomen. Om de dienstverlening en efficiëntie te verhogen worden ook ondergronds opgeslagen afvalstoffen meegenomen in de scope. In 2015 wordt een tweede oproep tot aanmeldingen mogelijk gemaakt.

Daarnaast wordt verder gewerkt aan het bereiken van een overeenkomst met het GO! In 2015.

Bijkomend onderzoek toont aan dat bodemverontreiniging zelden een hinderpaal is bij infrastructuurwerken bij zorginstellingen. Een programmatorische aanpak zal daarom niet verder worden uitgewerkt. VIPA (Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden) zal OVAM daarom enkel inschakelen op het ogenblik dat bij hen subsidieaanvragen geïntroduceerd worden waaraan een bodemproblematiek verbonden is.

29. Bodembedreigingen in de bebouwde omgeving geïntegreerd aanpakken

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (VMM, ANB), RWO, openbare besturen, architecten, MER-bodemdeskundigen, geotechnische studie bureaus, ingenieurs- en milieustudie bureaus, burgers, notarissen, vastgoedmakelaars, verzekeringsmaatschappijen en bouwaannemers, landbouwers

Voortgang en aanpak

Wat betreft bodemafdicting worden initiatieven in het kader van het beleidsplan Ruimte opgevolgd en werd meegewerkt aan opmaak van een bodembekingskaart Vlaanderen met focus op verhard/onverhard. Verschillende contacten werden gelegd om het kwalitatief bodembeheer van parken, speeltuinen en privétuinen onder de aandacht te brengen. Kwalitatief goed bodembeheer was o.a. een belangrijk onderdeel van de beoordelingscriteria van de projectoproep "Inrichting volkstuinten" en goed bodembeheer werd opgenomen in de nieuwe 'Praktijk gids voor gezonde groenten en eieren uit eigen tuin'.

Voor grondverschuivingen en het beheer van niet-afgedichte bodems wordt gefocust op informatievoorziening en sensibilisatie die deel zal uitmaken van de communicatie naar aanleiding van het jaar van de bodem (2015). Voor grondverschuivingen wordt een brochure opgemaakt voor gemeenten, architecten, ingenieurs, notarissen en de geïnteresseerde burger en verspreid in de getroffen regio's. In de plaats van een eigen code van goede praktijk voor een kwalitatief goed bodembeheer van parken, speeltuinen en privétuinen wordt goed bodembeheer waar mogelijk ingebracht in bestaande of nieuwe initiatieven.

30. Natuurlijke hulpbronnen (delfstoffen): minder effecten, meer en betere alternatieven

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (OVAM), RWO, MOW

Voortgang en aanpak

Het Monitoringsysteem Duurzaam Oppervlaktedelfstoffenbeleid (MDO) heeft een nieuwe web applicatie ontwikkeld die in 2014 wordt gebruikt om de gegevens van 2013 inzake behoefte, import- en exportstromen en inzetmogelijkheden van alternatieven voor oppervlaktedelfstoffen te bevragen. Binnen VLAKO werd een thematisch delfstoffenmodel ontwikkeld voor leem dat ook van nut zal zijn om het potentieel aan leem uit uitgegraven bodem (= alternatief) te verhogen. De evaluatie van het delfstoffenbeleid heeft geleid tot startbeslissingen voor de opmaak van RUP's voor nieuwe zandontginningsgebieden en tot een aanpassing van het Oppervlaktedelfstoffendecreet. Het tweede Algemeen Oppervlaktedelfstoffenplan werd principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 23 mei 2014.

Het door de Vlaamse Regering definitief vastgestelde BOD van de Vlaamse Leemstreek wordt verder omgezet in een GRUP. Naast een verder gedetailleerd leemmodel zal ook een model voor de zand- en grindvoorkomens in het oosten van Vlaanderen worden opgesteld. Het tweede Algemeen Oppervlaktedelfstoffenplan gaat in openbaar onderzoek waarna het plan definitief kan worden vastgesteld. Een aanpassing van het uitvoeringsbesluit van het Oppervlaktedelfstoffendecreet is in voorbereiding. Het Europees Innovatiepartnerschap rond grondstoffen werd opgevolgd.

31. Steun zoeken in de ondergrond

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (VMM, ...), MOW (AGeo), RWO

Voortgang en aanpak

Begin 2014 is de bodemverkenner van Databank Ondergrond Vlaanderen online gegaan. Uitbreiding ervan met sterke zoekmogelijkheden is voorzien voor begin 2015. Het aanbod aan DOV-data, beschikbaar via netwerkdiensten, werd vergroot en verdere uitbreiding ervan is gepland in 2014 en 2015. INSPIRE-vereisten worden hierbij in rekening gebracht. Data wordt als open data beschikbaar gesteld voor hergebruik. Loketten, die toelaten om de vergunningsplicht na te gaan voor grondwaterwinning en voor boringen naar aanleiding van de wijziging van VLAREM zijn klaar om in gebruik te nemen bij het van kracht worden van de VLAREM-trein 2013 (september 2014). Het DOV-uitwisselingsformaat en een eDOV-loket worden verder op punt gesteld ten behoeve van boorbedrijven die uiterlijk tegen 1/1/2015 erkend moeten zijn en daarna moeten rapporteren.

Door VLAKO wordt het G3D-model, waarvan de eerste versie eind 2013 werd gepubliceerd, verder ingedeeld op basis van de lithologie met als doel thematische delfstofmodellen te kunnen maken en de afstemming met het hydrogeologische model van Vlaanderen verder te kunnen zetten. Daarnaast wordt het volumemodel, dat de leemreserves in Vlaanderen aangeeft, verder verfijnd in 2014. In 2015 zal naast een gedetailleerd leemmodel zal ook een volumemodel van de zand- en grindvoorkomens in het oosten van Vlaanderen opgesteld worden. Voor de diepe ondergrond wordt door VLAKO een structureel model opgemaakt in 2014. In 2015 wordt dit model verder ingevuld met gesteente-eigenschappen.

32. Instrumenten inzetten voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen

Trekker: ANB

Betrokkenen: LNE (VLM, ...), LV, RWO (Ruimte en erfgoed), MOW

Voortgang en aanpak

Op 23 april 2014 keurde de Vlaamse regering de instandhoudingsdoelen goed voor de 38 Vlaamse Habitatrichtlijngebieden en de ermee overlappende Vogelrichtlijngebieden, samen met de prioritaire inspanningen nodig voor de realisatie. De bestaande regelgeving werd hiertoe aangepast, met een aantal nieuwe instrumenten ter ondersteuning. Gekoppeld hieraan werd de start van een Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) goedgekeurd. De uitvoering van het instandhoudingsbeleid en de PAS werd verder voorbereid, onder meer de omzendbrief Passende Beoordeling, met bijhorende voortoets (ic depositiescan voor stikstof) en praktische wegwijzer (voor effectbeoordeling), de voorbereiding van het eerste Natura 2000-programma en de eerste planversie van de managementplannen Natura 2000, de ingang van de overgangsfase PAS en de start van het regiebureau PAS.

In 2015 krijgt dit alles verder vorm. Het overleg hierover wordt op Vlaams niveau gevoerd in de Gewestelijke overleginstantie, op te richten als opvolger van de Vlaamse overleggroep IHD, en op lokaal niveau in SBZ-overlegplatforms, op te richten begin 2015. De overgangsfase PAS gaat over in de voorlopige PAS samen met de goedkeuring van de managementplannen 1.1 en het Natura 2000 programma.

Daarnaast wordt de decretale basis, die in 2014 gelegd werd voor instrumenten die realisaties op terrein mogelijk maken, verder uitgewerkt. Het gaat concreet om uitvoeringsbesluiten die de goedkeuring van natuurbeheerplannen, erkenning van reservaten en bijhorende subsidies regelen.

33. Stimuleren van geïntegreerd natuurbeheer door ngo's, andere private eigenaars en lokale overheden

Trekker: ANB

Betrokkenen: LNE, RWO (Ruimte en Erfgoed)

Voortgang en aanpak

Het project is zo goed als afgerond. Het nieuwe uitvoeringsbesluit betreffende de natuurplannen en de erkenning van natuureservaten is een eerste keer principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

34. Introduceren van het concept 'Ecosysteemdiensten'

Trekker: INBO en ANB

Betrokkenen: LNE (Dep, VLM, VMM), LV, RWO, EWI, WVG, Onderwijs

Voortgang en aanpak

Door de goedkeuring van de Europese Biodiversiteitsstrategie is het ecosysteemdienstenconcept één van de centrale spijlen geworden van het Europese milieubeleid.

De nadruk in Vlaanderen lag nog altijd op het opbouwen van kennis (o.a. ECOPLAN, Citi-SENSE, OpenNESS, gericht op de toepassing van het concept). In deze projecten ligt de nadruk op het ontwikkelen en testen van concepten en methodes op niveau Vlaanderen en in concrete gevallen (bv. Stevoort, Ruilverkavelingsproject De Cirkel, Demerbroeken, Pollinkhove, Laaglandpark Merksem, Stiemerbeek). De toestand en trends van 16 ecosysteemdiensten in Vlaanderen werden beschreven als onderdeel van het komende NAR-T rapport. Ook zijn er verschillende BEES-werkgroepen over specifieke thema's opgezet. Daarenboven wordt ook actief meegewerkt aan initiatieven binnen de EU-biodiversiteitsstrategie, zoals MAES & MESEU. In dit werkingsjaar bleven de thema's groene infrastructuur en volksgezondheid op de voorgrond. De Natuurwaardeverkenner, de online-waarderingstool, werd verder geüpdatet en wordt geleidelijk uitgebreid naar de stad. Tot slot ging aandacht naar verbreiding van kennis en toepassing in de praktijk, bijvoorbeeld in Malle, Landduinen, structuurvisie Meerdaal en Zuid-Dijleland en het KOBE-project.

In de komende periode wordt naast kennisontwikkeling in Vlaamse en internationale projecten, ingezet op de demonstratie van de voordelen van biodiversiteit en ecosystemen en op de verdere operationalisering van het concept, vooral onder de vorm van groene infrastructuur. De focus hierbij ligt op klimaat, de stedelijke omgeving, op ruimtelijke visievorming en op waardering. Daarenboven zal het NARA-T worden afgerond waarin een horizontale analyse van ecosystemen en hun diensten in Vlaanderen worden beschreven en de mogelijke consequenties voor het beleid geïdentificeerd. Op deze wijze wordt voor een groot stuk tegemoet komen aan actie 5 van de Europese biodiversiteitsstrategie. De mogelijkheid om daarop aansluitend een TEEB-achtige oefening op te zetten, wordt verder onderzocht.

35. Deelnemen aan biodiversiteitonderzoek op Europees niveau

Trekker: INBO

Betrokkenen: LNE (ANB), LV, EWI

Voortgang en aanpak

Een belangrijk overkoepelend 'network of excellence' is ALTER-Net, waarvan het voorzitterschap nu vanuit het INBO waargenomen wordt. Een andere sterke verankering is er met de Europese tak van SER, Society for Ecological restoration, waar het secretariaat wordt gehuisvest. Wetenschappelijke internationale samenwerking is vooral uitgebouwd rond ecosysteemdiensten (FP7-projecten: KNEU, BESAFE, Citi-sense, OPENNESS) en invasieve soorten (SE FINS en RINSE). Bij het eerste gaat het om onderzoek en capacity building m.b.t. de relatie tussen biodiversiteit en ecosysteemdiensten en daaruit de ontwikkeling van praktische beleidsinstrumenten en -structuren. Bij het tweede staat het begrijpen van de invasieve dynamiek en het ontwikkelen en testen van adequate bestrijdingsmethoden, voorop. In het kader van LifeWatch wordt aan verschillende projecten gewerkt die tot doel hebben een efficiëntiewinst te bereiken in de biodiversiteitsmonitoring. Daarvoor worden remote sensing data en technieken, een mobiele radar systeem en telemetrie technieken uitgetest en toegepast. Verder wordt internationaal samengewerkt in het kader van INTERREG, het Europese Natura2000-beleid (actieve deelname aan seminars en expert meetings), de Europese kaderrichtlijn Water (kalibratiewerkgroepen, internationale stroom- en bekkenbeheerplannen), de Europese biodiversiteitsmonitoring, de state & outlook rapportering (doorwerking NARA-biodiversiteitsindicatoren naar het Europese niveau), e.d.

In het kader van Horizon 2020 zijn nieuwe projectaanvragen lopende. De bestaande samenwerking in de netwerken zal in dezelfde zin voortgezet worden.

36. Uitwerken en uitvoeren van een Mestactieplan 2011- 2014

Trekker: VLM

Betrokkenen: LNE, LV, onderzoeksinstituten en praktijkcentra, landbouworganisaties, milieuorganisaties

Voortgang en aanpak

In het najaar van 2013 is een tussentijdse evaluatie (midterm review) van het actieprogramma op basis van de resultaten van de oppervlakte- en grondwaterkwaliteit en de nitraatresidummetingen uitgevoerd en besproken met de betrokken diensten van de Europese Commissie. Ondanks de vooruitgang die Vlaanderen boekt in het verbeteren van de waterkwaliteit, blijft de Europese Commissie van mening dat deze vooruitgang onvoldoende snel is. Zoals reeds voorzien in het actieprogramma 2011-2014 en het mestdecreet zijn vanaf 1 januari 2014 dan ook verscherpte maatregelen van kracht bij overschrijding van de vierde nitraatresidudrempelwaarde in focusgebieden, met name een bemestingsverbod op het bemonsterde perceel en een beperking van het gebruik van dierlijke mest.

In 2014 werkt de Vlaamse overheid een nieuw mestactieprogramma uit voor de periode 2015-2018 (MAP5). Het nieuwe actieprogramma zal doorgedreven gebiedsgericht de mestproblematiek verder aanpakken en de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater verbeteren met maximale aandacht voor het sluiten van de nutriëntenkringloop, onder meer door het behouden van derogatie. Na bespreking van dit actieprogramma en goedkeuring door de Europese Commissie, zal de Vlaamse overheid vanaf 2015 de maatregelen voorzien in het programma uitvoeren.

37. Kwaliteit van de binnenlucht verbeteren

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE (OVAM, VEA, ...), DAR, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid, Departement Onderwijs, Agion, Medisch Milieukundigen, FOD, Passiefhuis-Platform, architecten, gebouweigenaars, bouwers en verbouwers, producenten van ventilatiesystemen, Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen

Voortgang en aanpak

Het onderzoek "Verkenkend onderzoek naar de binnenmilieukwaliteit in gebouwen na (energie-efficiënte) renovaties" is gestart begin 2014. De brochures rond stoken werden verder verspreid in het afgelopen jaar. Ook de mappen 'Bouw Gezond' werden en worden verder verspreid. Na afronden van het onderzoek in gerenoveerde gebouwen worden ook een aantal praktische fiches voor architecten uitgewerkt, die worden toegevoegd aan deze map.

In het najaar is een overleg gepland met de producenten van kachels om de campagne Stook Gezond opnieuw onder de aandacht te brengen.

38. Risico's van elektromagnetische velden

Trekker: LNE (Dep)

Betrokkenen: LNE, WVG, RWO, BIPT, doelgroepen voor wetgeving, wetenschappers, lokale actoren

Voortgang en aanpak

Als vervolg op een consultatietraject over de mogelijke risico's van extreem laag frequentie straling werd een rekenmodel ontwikkeld om de blootstelling in de omgeving van verschillende bronnen (hoogspanningslijnen, kabels, elektriciteitscabines en transformatorstations) te bepalen. Dit model wordt gebruikt voor communicatieacties en voor MER en vergunningsdossiers.

voor het de uitvoering van het beleid rond RF-straling werd een meetprocedure ontwikkeld. LNE beoordeelt de aanvragen voor een conformiteitsattest in eigen beheer. Voor de evaluatie van het beleid werd een expertgroep opgericht die gezondheidsstudies en technische ontwikkelingen opvolgt en evalueert.

Er wordt gewerkt aan een Code van goede praktijk voor de inplanting van transformatorcabines met als de doel te blootstelling aan extreem laag frequente straling zo laag mogelijk te houden.

Voor de beoordeling van de aanvragen voor attesten voor zendantennes wordt ingezet op het ontwikkelen van een gebruiksvriendelijke web applicatie die gebruik maakt van bestaande GIS-lagen. Gekoppeld hieraan wordt verder gewerkt aan gedetailleerde rapportering van de evolutie van gsm-netwerken.

4. Bijlagen

Bijlage 1: Lopende onderzoeksprojecten in 2014

Lange titel	Hoofdthema	Vastgelegd bedrag EUR
Energielandschappen	Andere	157 300
Ontwikkeling van duurzaamheidscriteria voor overheidsopdrachten van de Vlaamse overheid m.b.t. groenbeheer	Beleidsvoorbereiding en -planning	103 340
Opstellen van een beleidskader en identificatie van beleidsinstrumenten voor het faciliteren van de implementatie van CCS-projecten in Vlaanderen	Beleidsvoorbereiding en -planning	72 329
Onderbouwing van toekomstverkenningen ifv het Vlaamse milieubeleid	Beleidsvoorbereiding en -planning	157 300
Ontwikkeling van duurzaamheidscriteria voor overheidsopdrachten van de Vlaamse overheid m.b.t. producten voor bouw- en aanpassingswerken	Beleidsvoorbereiding en -planning	94 410
Procesondersteuning en inhoudelijke onderbouwing van een volgende beleidscyclus (bijdrage Regeerakkoord, beleidsnota en MINA-plan 5)	Beleidsvoorbereiding en -planning	89 722
Haalbaarheidsstudie implementatie traject voor toekomstverkenningen binnen het beleidsdomein leefmilieu en natuur	Beleidsvoorbereiding en -planning	20 292
Aan de slag met de groene economie	Beleidsvoorbereiding en -planning	64 860
Studie naar de methodiek voor depenalisering van milieumisdrijven en effectieve screening van mogelijke depenalisaties van de VLAREM-regelgeving	Beleidsvoorbereiding en -planning	53 821
Onderzoek belastingen op arbeid verschuiven naar milieu/natuur	Beleidsvoorbereiding en -planning	93 158
Ondersteuning financieren van lokale klimaatplannen	Beleidsvoorbereiding en -planning	69 520
Monitoring van perceptie van milieubeleid en bijhorend maatschappelijk gedrag - bedrijfsleven	Doelgroepen	60 433
Onderbouwde inschatting van de gezondheidkundige ernst van thallium, arseen en molybdeen ter formulering van beleidsaanbevelingen voor verdere opvolging in het leefmilieu en/of de mens	Gebiedsgerichte benadering	38 718
Verkenkend onderzoek naar de kwaliteit van de binnenlucht in duurzaam gerenoveerde gebouwen	Gezondheidsaspecten	114 074
Uitvoeren van effectgerichte metingen in de Gentse kanaalzone in functie van de humane biomonitoringcampagne	Gezondheidsaspecten	54 659
Bepalen van het relatieve belang van de verschillende opnameroutes van PAK's in regio Menen en Genk-Zuid voor verdere beleidsvertaling van de vastgestelde lokale hogere humane PAK-belasting	Gezondheidsaspecten	202 269
Industriële symbiose: uitbreiding reststromenplatform met diverse materiaalstromen	Innovatie, eco-efficiëntie grondstoffengebruik	en 58 612
Maatstaf duurzame wijken in Vlaanderen	Innovatie, eco-efficiëntie grondstoffengebruik	en 81 021
Dynamisch bouwen: verkennende studie m.b.t. definitie, aftoetsbare criteria, (aanpassingen) beleidskader en roadmap	Innovatie, eco-efficiëntie grondstoffengebruik	en 119 378
Berekenen van indicatoren voor het monitoren van beleid rond Duurzaam Materialenbeheer (thema bouw)	Innovatie, eco-efficiëntie grondstoffengebruik	en 69 152
Monitoring Vlaams Materialenprogramma	Innovatie, eco-efficiëntie	en 108 371

	grondstoffengebruik		
Ecodesign best practices	Innovatie, eco-efficiëntie grondstoffengebruik	en	83 611
Economische en juridische aspecten bij Enhanced Landfill Mining	Innovatie, eco-efficiëntie grondstoffengebruik	en	59 147
Impact PDPOII op de biodiversiteit	Instrumenten		251 000
Webbased tool voor de bepaling van Sevesostatus	Instrumenten		120 698
Richtlijnenboek voor Mens-gezondheid: actualisatie	Instrumenten		126 199
Richtlijnenboek 'Procedurale aspecten en algemeen methodologische aspecten': actualisatie	Instrumenten		95 959
Meetinstrument Omgevingskwaliteit	Instrumenten		101 059
Opmaak Richtlijnenboek Mobiliteit	Instrumenten		142 115
Ontwikkeling van ecologische modellen als beslissingsondersteunend instrument bij de opmaak van waterbeheerplannen.	Integraal Waterbeleid		141 570
Modellering van de sedimentaanvoer naar de waterlopen, het effect van erosiebestrijdingsmaatregelen en het transport van sediment in de onbevaarbare waterlopen - LUIK WATER	Integraal Waterbeleid		199 408
Vaststellen MEP/GEP voor KWL en/of SVWL - partim Eisden Mijn	Integraal Waterbeleid		53 533
Vaststellen MEP/GEP voor KWL en/of SVWL - partim Hazewinkel	Integraal Waterbeleid		58 775
Haalbaarheid gedifferentieerde risicobenadering	Risicobeleid		94 206
Screening, actualisering en optimalisering van bepalingen VLAREM II inzake brandvoorkoming, -bestrijding en -evacuatie in ingedeelde inrichtingen.	Risicobeleid		98 288
Onderzoek naar een systeem voor het selecteren van relevante installaties voor een QRA binnen Vlaanderen	Risicobeleid		180 919
Studieopdracht Staatssteun - DAEB Departement LNE	Risicobeleid		59 556
Ontwikkeling nieuwe indicator rond stedelijke hitte-eilanden in Vlaanderen	Verandering van het klimaat door broeikaseffect		51 302
Actualisatie en verfijning klimaatscenario's tot 2100 voor Vlaanderen	Verandering van het klimaat door broeikaseffect		94 501
Elektromagnetisch onderzoek vanuit de lucht ter bepaling van de verziltingstoestand van het grondwater in het oostelijk gedeelte van de kustvlakte.	Verdroging		160 615
Uitbreiding van de grondwaterstandsindicator tot een voorspeller van freatische grondwaterstanden	Verdroging		108 631
Internationale benchmark van nutriëntenregelgeving en van innovatieve cultiveringstechnieken voor tuinbouw met betrekking tot waterbescherming met het oog op de waterkwaliteitsdoelstellingen van het Actieprogramma 2011-2014 (MAP4)	Vermesting		193 854
Onderzoek naar het beheer van oogstresten bij vollegrondsgroenten en mogelijkheden van vanggewassen en teeltrotaties met het oog op de waterkwaliteitsdoelstellingen van het Actieprogramma 2011-2014 (MAP4)	Vermesting		567 000
Het documenteren en milieukundig bijstellen van het KNS en andere bemestingsadviesystemen in de tuinbouw met het oog op een ruimere toepassing in de tuinbouw zoals voorzien in het Actieprogramma 2011-2014 (MAP4)	Vermesting		179 000
Capaciteitsplanning: van praktische organisatie tot wetgeving	Verontreiniging door afvalstoffen		25 000
Sorteeranalyse-onderzoek van de Vlaamse huisvuilzak- en container	Verontreiniging door afvalstoffen		270 031
Beter en meer sorteren van bedrijfsafval - verkenning van het potentieel van een sectorspecifieke aanpak	Verontreiniging door afvalstoffen		80 973

Opmaak nieuwe Eural-handleiding ten gevolge van de herziening van de EURAL en definitie gevaarlijke afvalstoffen	Verontreiniging door afvalstoffen			90 540
Involed demografische evoluties op materialenbeheer	Verontreiniging door afvalstoffen			69 091
Innovatieve inzamelsystemen in functie van de ruimtelijke context	Verontreiniging door afvalstoffen			85 910
Verfijning categorie landbouw in het model voor emissies door niet voor de weg bestemde mobiele machines	Verontreiniging door fotochemische stoffen			42 100
Optimalisatie emissie-inventaris zeevaart (bagger- en sleepactiviteiten, zandwinning en zeevisserij)	Verontreiniging door fotochemische stoffen			59 400
Bepaling van opnameconstanten en meetonzekerheid voor passieve sampling van vluchtige organische componenten (VOC) in omgevingslucht.	Verontreiniging door fotochemische stoffen			49 652
Validatie van het RIO-IFDM/AURORA-IFDM model voor NO2	Verontreiniging door fotochemische stoffen			51 667
Onzekerheidsanalyse NEC- en LRTAP-polluenten	Verontreiniging door fotochemische stoffen			72 540
Inschatting impact van berekening van de wegtransportemissies op basis van de hoeveelheid verkochte brandstof voor de NEC-polluenten. Wijziging naar 'Berekening emissies wegtransport aan de hand van de federale energiebalans (OL201200048)'	Verontreiniging door fotochemische stoffen			55 660
Opmaak van een indicator voor ozonschade aan vegetatie in Vlaanderen via uitbouw van een ozonfluxmodel	Verontreiniging door fotochemische stoffen			39 822
Opstellen van een triademethode voor classificatie van schorren en waterbodems in zout en brak milieu	Verontreiniging en aantasting van de bodem			15 000
Modellering van de sedimentaanvoer naar de waterlopen, het effect van erosiebestrijdingsmaatregelen en het transport van sediment in de onbevaarbare waterlopen - LUIK BODEM	Verontreiniging en aantasting van de bodem			199 408
Ontwikkelen en toepassen van een methodiek voor de vertaling van de Belgische bodemclassificatie van de kustpolders naar het internationale WRB systeem en generaliseren van de WRB-bodemkaart voor gans Vlaanderen naar het 1:250.000 schaalniveau.	Verontreiniging en aantasting van de bodem			87 959
Pilootproject innovatieve technieken voor groene en duurzame bodemsanering	Verontreiniging en aantasting van de bodem			79 630
Evaluatie van MCA voor groene duurzame bodemsanering en verdere uitbreiding naar duurzaamheidsaspecten	Verontreiniging en aantasting van de bodem			85 086
Bijdragen via bodemkwaliteit aan de milieu-uitdagingen van Vlaamse steden en gemeenten	Verontreiniging en aantasting van de bodem			78 493
Uitbouw van de milieuschadebeoordeling bij milieu-incidenten	Verontreiniging van oppervlaktewater			58 511
De maatschappelijke kostenanalyse van de meest relevante gezondheidseffecten die in verband staan met verkeersgerelateerde luchtvervuiling als onderbouwing voor milieu- en gezondheidsbeleidsacties	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen			61 996
Impact van luchtkwaliteit op gezondheid: exploiteren van relevante blootstellingsmerkers, effectmerkers en genexpressiegegevens uit Vlaamse humane biomonitoringgegevens en andere databanken	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen			97 189
Geneesmiddelen: kwantificering van de emissies naar het compartiment water	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen			72 491
Ontwikkelen en demonstratie van een batterij snelle, bruikbare en betaalbare effectgerichte testen voor de karakterisatie van complexe afvalwaters	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen			50 531
Vergelijkende studie van meetmethodes voor gehalogeneerde organische verbindingen	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen			15 000
Luchtkwaliteitsmodellering emissie-scenario's in NWE regio	Verspreiding zwevend stof			150 040
Opstellen van een luchtkwaliteitsmodel in functie van de interpretatie van de humane biomonitoringcampagne in Gentse	Verspreiding zwevend stof			109 805

kanaalzone – bijakte		
Genotoxische metingen	Verspreiding zwevend stof	150 098
Onderzoek naar de bijdrage van de Vlaamse ammoniakemissies tot de (piek)concentraties van fijn stof in Vlaanderen	Verspreiding zwevend stof	54 886
Evaluatie van lokale en regionale maatregelen ter verbetering van de luchtkwaliteit in het kader van het Interreg IV-B Joaquin-project	Verspreiding zwevend stof	71 421
Doorrekening van maatregelen op geluidskarten weg en spoor (tweede fase) Deel 2	Verstoring door geluidshinder	24 725
Doorrekening van maatregelen op geluidskarten weg en spoor (tweede fase) Deel 3	Verstoring door geluidshinder	15 333
Doorrekening van maatregelen op geluidskarten weg en spoor (tweede fase) Deel 1	Verstoring door geluidshinder	93 793

Bijlage 2: Mogelijke onderzoeksprojecten voor 2015

Lange titel	Hoofdthema
Onderzoek inzake scrubber afval van zeeschepen	Beleidsvoorbereiding en -planning
Uitwerking en validering van een methodologie in het kader van het Burgemeestersconvenant om het hernieuwbare energiepotentieel voor elke gemeente in Vlaanderen te berekenen en te visualiseren op een interactieve kaart van Vlaanderen.	Beleidsvoorbereiding en -planning
Onderbouwing van het Milieubeleidsplan 2016-2020	Beleidsvoorbereiding en -planning
Ontwikkelen van een score om de burger of beleidsmaker inzicht te geven in de impact van de locatiekeuze op mobiliteit.	Beleidsvoorbereiding en -planning
Onderzoek naar de mogelijkheden van een cluster- en/of ketenaanpak voor de bijsturing van het doelgroepenbeleid naar de Vlaamse economische actoren	Doelgroepen
Informereren van de consument over de milieu-impact van voeding: cases in samenwerking	Doelgroepen
Opzetten van een eco-platform: een haalbaarheids- en operationaliseringsstudie	Doelgroepen
Draagvlak en toekomstperspectieven voor het gebruik van insecten als alternatieve eiwitbron in menselijke en diervoeding in Vlaanderen	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
Additive Manufacturing: Duurzame systeeminnovatie in Vlaanderen?	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
Ontwikkelen van gebruiksvriendelijke instrumenten die de aankoper ondersteunen bij de beoordeling van de duurzaamheidscriteria in overheidsopdrachten	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
MMG: model uitbreiden met aspecten renovatie	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
Onderzoek voor VMP hefboom '(kritieke) metalen in een continue kringloop'	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
Maximaliseren recyclage van kunststoffen i.k.v. VMP en strategisch Plan OVAM.	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
Criteria ecodesign en Europese regelgeving	Innovatie, eco-efficiëntie en grondstoffengebruik
Studie naar de richtsnoeren voor de toepassing van de bestuurlijke dwangsom binnen het Vlaams milieuhandhavingsbeleid	Instrumenten
Optimalisatie van de berekening en de ruimtelijke spreiding van de emissies door de gebouwenverwarming (inclusief land -en tuinbouwsector).	Instrumenten
Dynamisch bouwen: bewustmakingstraject t.b.v. stimuleren know-howontwikkeling + gezondheidsaspecten integreren	Instrumenten
Onderzoek naar de vangefficiëntie van sedimentvangen en opvolging van de sedimentaanwas in de onbevaarbare waterlopen	Integraal Waterbeleid

Uitbreiden en verfijnen van het aquatisch ecologisch model voor Vlaanderen	Integraal Waterbeleid
Vergroening van de fiscaliteit – vervolg	Kosten en financiering
Optimalisatie methodieken ruimtelijke veiligheidsrapporten	Risicobeleid
Implementatietrajecten lange termijn klimaatbeleid	Verandering van het klimaat door broeikaseffect
Onderzoek en promotie van milieuvriendelijke koelmiddelen en koeling	Verandering van het klimaat door broeikaseffect
"Steden en gemeenten adapteren. Werkinstrument (Exceltabel) ter ondersteuning lokale besturen bij het inschatten van de impact van klimaatverandering en bij het plannen van adaptatiemaatregelen	Verandering van het klimaat door broeikaseffect
Hoge resolutie depositieberekening met de modellen Aurora en IFDM	Vermesting
Opvolging van het monitoringnetwerk van landbouwbedrijven ter evaluatie van de waterkwaliteit ten gevolge van derogatie	Vermesting
Evaluatie van het reductiepotentieel bij de belangrijkste industriële emittoren in het kader van PAS en NEC	Vermesting
MAP5 onderzoeken	Vermesting
Afzet gerecycleerde granulaten - knelpuntanalyse voor hoogwaardige afzet van specifieke stromen	Verontreiniging door afvalstoffen
Demoprojecten en ontwikkeling kenniscentrum selectief slopen	Verontreiniging door afvalstoffen
Container data en indicatoren voor het monitoren van het Vlaamse afval- en materialenbeleid	Verontreiniging door afvalstoffen
Actualisatie van IFDM-traffic voor luchtkwaliteitsmodellering in de verdere toekomst.	Verontreiniging door fotochemische stoffen
Temporele validatie van het RIO-IFDM model	Verontreiniging door fotochemische stoffen
Haalbaarheidsstudie bepaling evolutie van blootstelling aan luchtverontreiniging op basis van statische en dynamische blootstellingsberekeningen	Verontreiniging door fotochemische stoffen
Bepaling van luchtweg irriterende secundaire reactieproducten tijdens ozon episodes	Verontreiniging door fotochemische stoffen
Code van goede praktijk voor kwalitatief goed bodembeheer van bodems in de bebouwde omgeving (parken, speeltuinen, privétuinen, ...	Verontreiniging en aantasting van de bodem
Wetenschappelijke ondersteuning bij educatie en sensibilisatie rond bodem toegespitst op de doelgroepen onderwijs en burgers	Verontreiniging en aantasting van de bodem
Noodzaak van een beoordelingskader voor verontreinigingen met 1,4-dioxaan (en eventuele andere toeslagstoffen) in bodem en grondwater	Verontreiniging en aantasting van de bodem
Onderzoek naar de integratie van het ELFM-concept binnen het duurzaam voorraadbeheer	Verontreiniging en aantasting van de bodem
Wetenschappelijke onderbouwing van de aanpassing van de risicobeoordeling van verontreinigde waterbodems	Verontreiniging en aantasting van de bodem
Aanpassen van de milieuvergunningvoorwaarden in Vlarem I en II zodanig dat er, in overeenstemming met de RIE-richtlijn, meer preventieve bodembeschermingsmaatregelen genomen worden	Verontreiniging en aantasting van de bodem
Het uitwerken van de kwaliteitsborging bij het gebruik van een multiparametersonde voor continue metingen van oppervlaktewaterkwaliteit	Verontreiniging van oppervlaktewater
Code van Goede Praktijk voor de bestrijding van olieverontreinigingen in Vlaamse oppervlaktewateren	Verontreiniging van oppervlaktewater
Bepalen van impact van silosappen op de kwaliteit van waterlopen, schaal Vlaanderen	Verontreiniging van oppervlaktewater
Emissies naar water van PAK's en metalen vanuit atmosferische depositie	Verontreiniging van oppervlaktewater
Gerichte normering van chloridelozingen op basis van ecologische impact	Verontreiniging van oppervlaktewater
Uitbreiden meetmogelijkheden intelligente peilstok voor waterbodems	Verontreiniging van oppervlaktewater
Impact van het verdichten van wonen en het ruimtelijk beleid in het algemeen op de waterzuivering en de kwaliteit van het oppervlaktewater	Verontreiniging van oppervlaktewater

Ontwikkeling en evaluatie van een biomerker om de mogelijke gezondheidsimpact van houtverbranding in te schatten	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen
Kartering van de kwetsbaarheid van het grondwater voor verontreiniging met pesticiden	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen
Het opstellen van concrete adviezen voor een gezond binnenklimaat van in groep gerenoveerde sociale woonplaatsen en dit zowel voor, tijdens als na de renovatie	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen
Proefproject voor langdurige monitoring van milieupolluenten in het binnenklimaat van verschillende woningtypes toegepast als pilootproject binnen de sociale woningbouw.	Verspreiding van milieugevaarlijke stoffen
Blootgestelde bevolking, oppervlakte en km weg met overschrijdingen van de grenswaarden van NO2 en fijn stof (PM10) in 2015 en jaar van behalen normen voor de zones Antwerpen	Verspreiding zwevend stof
Verduidelijking en verbetering van de huidige geluidsregelgeving voor de ingedeelde inrichtingen	Verstoring door geluidshinder
Optimalisatie van R-scripts gebruikt voor de trendanalyse van verzurende en vermestende depositie	Verzuring

Bijlage 3 Stand van uitvoering van de Europese milieuwetgeving

Europese milieuwetgeving

Het opgenomen overzicht beperkt zich tot de basisrichtlijnen en basisverordeningen. Uitzonderlijk worden de uitvoerende akten, die een algemeen wetgevende of reglementerend initiatief van de Vlaamse overheid verlangen, opgenomen.

Stand van de uitvoering van Europese richtlijnen

Bij het overzicht van de uitvoering wordt een onderscheid gemaakt tussen:

1. de bestaande Europese richtlijnen die al zijn omgezet;
2. de bestaande Europese richtlijnen die nog dienen te worden omgezet (al dan niet laattijdig);
3. de Europese richtlijnen die nog in voorbereiding zijn en die later zullen moeten worden omgezet.

Richtlijnen waarvoor de federale overheid exclusief bevoegd is en waarvoor desgevallend een betrokkenheid van de Gewesten verplicht is komen niet voor op de lijst. De verordeningen werden niet opgenomen in de overzichtslijst omdat ze geen echte omzetting behoeven.

Overzicht van de omgezette Europese richtlijnen (stand op 30.08.2014)

Ref.	Publicatie- datum	Titel richtlijn	Ref. Publicatieblad
75/0439	25.07.75	Richtlijn van de Raad van 16 juni 1975 inzake de verwijdering van afgewerkte olie (opgeheven door Richtlijn 2008/98 per 10/12/2010)	PBL 194 p. 31
75/0440	25.07.75	Richtlijn van de Raad van 16 juni 1975 betreffende de vereiste kwaliteit van het oppervlaktewater dat is bestemd voor de productie van drinkwater in de Lidstaten (wordt d.d. 22/12/2007 opgeheven en vervangen door RL 2000/60)	PBL 194 p. 34
75/0442	25.07.75	Richtlijn van de Raad van 15 juli 1975 betreffende afvalstoffen (is opgeheven en vervangen door gecodificeerde versie RL 2006/12/EG)	PBL 194 p. 47
76/0160	05.02.76	Richtlijn van de Raad van 8 december 1975 betreffende de kwaliteit van het zwemwater (<i>wordt opgeheven per 31.12.2014; zodra VR alle nodige wettelijke, bestuursrechtelijke en praktische maatregelen heeft genomen om aan RL 2006/7 te voldoen, is RL 2006/7 van toepassing en vervangt zij Richtlijn 76/160/EEG</i>)	PBL 31 p. 1
76/0403	26.04.76	Richtlijn van de Raad van 6 april 1976 betreffende de verwijdering van polychloorbifenylen en polychloortefenylen [sedert 16.09.96 vervangen door Richtlijn 96/59]	PBL 108 p. 41
76/0464	18.05.76	Richtlijn van de Raad van 4 mei 1976 betreffende de verontreiniging veroorzaakt door bepaalde gevaarlijke stoffen die in het aquatisch milieu van de Gemeenschap worden geloosd (is opgeheven en vervangen door gecodificeerde versie RL 2006/11/EG; wordt ingetrokken d.d. 22/12/2013, met uitzondering van artikel 6, dat d.d. 22/12/2000 is ingetrokken)	PBL 129 p. 23
78/0176	26.02.78	Richtlijn van de Raad van 20 februari 1978 betreffende de afvalstoffen afkomstig van de titaandioxyde-industrie (opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 7/1/2014)	PBL 54 p. 19
78/0319	31.03.78	Richtlijn van de Raad van 20 maart 1978 betreffende toxische en gevaarlijke afvalstoffen [sinds 12.12.93 vervangen door Richtlijn 91/869]	PBL 84 p. 49
78/0659	14.08.78	Richtlijn van de Raad van 18 juli 1978 betreffende de kwaliteit van zoet water dat bescherming of verbetering behoeft teneinde geschikt te zijn voor het leven van vissen (is opgeheven en vervangen door gecodificeerde versie RL 2006/44/EG nog niet gepubliceerd; wordt ingetrokken d.d. 22/12/2013)	PBL 222 p. 1
79/0869	29.10.79	Richtlijn van de Raad van 9 oktober 1979 inzake de meetmethoden en de frequentie van de bemonstering en de analyse van het oppervlaktewater dat bestemd is voor de productie van drinkwater in de Lid-Staten (wordt ingetrokken d.d. 22/12/2007)	PBL 271 p. 44
79/0923	10.11.79	Richtlijn van de Raad van 30 oktober 1979 inzake de vereiste kwaliteit van schelpdierwater (wordt ingetrokken d.d. 22/12/2013)	PBL 81 p. 47
80/0068	26.01.80	Richtlijn van de Raad van 17 december 1979 betreffende de bescherming van het grondwater tegen verontreiniging veroorzaakt door de lozing van bepaalde gevaarlijke stoffen (wordt ingetrokken d.d. 22/12/2013)	PBL 20 p. 43
80/0778	30.08.80	Richtlijn van de Raad van 15 juli 1980 betreffende de kwaliteit van voor menselijke consumptie bestemd water (is	PBL 229 p. 11

		ten gevolge van de inwerkingtreding en omzetting van Richtlijn 98/83 met ingang van 25 december 2003 opgeheven)	
80/0779	30.08.80	Richtlijn van de Raad van 15 juli 1980 betreffende de grens- en richtwaarden van de luchtkwaliteit voor zwaveldioxyde en zwevende deeltjes (ingetrokken per 01/01/2005; vervangen door RL 1999/30/EG)	PBL 229 p. 30
82/0176	27.03.82	Richtlijn van de Raad van 22 maart betreffende de grenswaarden en kwaliteitsdoelstellingen voor kwiklozingen afkomstig van de sector elektrolyse van alkalichloriden (opgeheven door Richtlijn 2008/105/EG per 22/12/2012)	PBL 81 p. 29
82/0501	05.08.82	Richtlijn van de Raad van 24 juni 1982 inzake de risico's van zware ongevallen bij bepaalde industriële activiteiten (vervangen door opeenvolgende SEVESO-richtlijnen)	PBL 230 p. 1
82/0883	31.12.82	Richtlijn van de Raad van 3 december 1982 betreffende de voorschriften voor het toezicht op en de controle van de milieus die betrokken zijn bij de lozing van de titaandioxyde-industrie (opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 7/1/2014)	PBL 378 p. 1
82/0884	31.12.82	Richtlijn van de Raad van 3 december 1982 betreffende een grenswaarde van de luchtkwaliteit voor lood (ingetrokken per 01/01/2005; vervangen door RL 1999/30/EG)	PBL 378 p. 15
83/0029	03.02.83	Richtlijn van de Raad van 24 januari 1983 tot wijziging van Richtlijn 78/176/EEG betreffende afvalstoffen afkomstig van de titaandioxyde-industrie	PBL 32 p. 28
83/0513	24.10.83	Richtlijn van de Raad van 26 september 1983 betreffende de grenswaarden en kwaliteitsdoelstellingen voor lozingen van cadmium (opgeheven door Richtlijn 2008/105 per 22/12/2012)	PBL 291 p. 1
84/0156	17.03.84	Richtlijn van de Raad van 8 maart 1984 betreffende de grenswaarden voor kwiklozingen in het aquatisch milieu afkomstig van andere sectoren dan de elektrolyse van alkalichloriden (opgeheven door Richtlijn 2008/105 per 22/12/2012)	PBL 74 p. 49
84/0360	16.07.84	Richtlijn van de Raad van 28 juni 1984 betreffende de bestrijding van door industriële inrichtingen veroorzaakte luchtverontreiniging (is ingetrokken per 30/10/2007; vervangen door RL 96/61)	PBL 188 p. 20
84/0491	17.10.84	Richtlijn van de Raad van 9 oktober 1984 betreffende de grenswaarden en kwaliteitsdoelstellingen voor de lozing van hexachloorcyclohexaan (opgeheven door Richtlijn 2008/105 per 22/12/2012)	PBL 274 p. 11
84/0631	13.12.84	Richtlijn van de Raad van 6 december 1984 betreffende toezicht en controle in de Gemeenschap op de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen [sedert 06.05.94 opgeheven door Verordening van 01.02.93]	PBL 326 p. 31
85/0203	27.03.85	Richtlijn van de Raad van 7 maart 1984 inzake luchtkwaliteitsnormen voor stikstofdioxyde (wordt ingetrokken per 01/01/2010; vervangen door RL 1999/30/EG)	PBL 87 p. 1
85/0337	05.07.85	Richtlijn van de Raad van 27 juni 1985 betreffende de milieu-effectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten (gecodificeerd door Richtlijn 2011/92/EU)	PBL 175 p. 40
85/0411	30.08.85	Richtlijn van de Commissie van 25 juli 1985 tot wijziging van	PBL 233 p. 33

		Richtlijn 79/409/EEG van de Raad inzake het behoud van de vogelstand	
86/0278	04.07.86	Richtlijn van de Raad van 12 juni 1986 betreffende de bescherming van het milieu, in het bijzonder de bodem, bij gebruik van zuiveringsslib in de landbouw	PBL 181 p. 6
86/0280	04.07.86	Richtlijn van de Raad van 12 juni 1986 betreffende grenswaarden en kwaliteitsdoelstellingen voor lozingen van bepaalde onder lijst I van de bijlage van Richtlijn 76/464/EEG vallende gevaarlijke stoffen (opgeheven door Richtlijn 2008/105/EG per 22/12/2012)	PBL 181 p. 16
87/0101	12.02.87	Richtlijn van de Raad van 22 december 1986 tot wijziging van RLR 75/349 inzake de verwijdering van afgewerkte olie	PBL 42 p. 43
7/0216	28.03.87	Richtlijn van de Raad van 19 maart 1987 tot wijziging van Richtlijn 82/501/EEG inzake de risico's van zware ongevallen bij bepaalde industriële activiteiten	PBL 85 p. 36
87/0217	28.03.87	Richtlijn van de Raad van 19 maart 1987 inzake voorkoming en vermindering van verontreiniging van het milieu door asbest	PBL 85 p. 40
88/0347	25.06.88	Richtlijn van de Raad van 16 juni 1988 tot wijziging van bijlage II van Richtlijn 86/280/EEG betreffende grenswaarden en kwaliteitsdoelstellingen voor lozingen van bepaalde onder lijst I van de bijlage van Richtlijn 76/464/EEG vallende gevaarlijke stoffen	PBL 158 p. 35
88/0609	07.12.88	Richtlijn van de Raad van 24 november 1988 inzake beperking van de emissies van bepaalde stoffen in de lucht door grote stookinstallaties (ingetrokken met ingang van 27/11/2002; vervangen door RL 2001/80)	PBL 336 p. 1
88/0610	07.12.88	Richtlijn van de Raad van 24 november 1988 tot wijziging van Richtlijn 82/501/EEG inzake de risico's van zware ongevallen bij bepaalde industriële activiteiten (vervangen door Richtlijn 1996/61)	PBL 336 p. 14
89/0369	14.06.89	Richtlijn van de Raad van 8 juni 1989 ter voorkoming van door nieuwe installaties voor de verbranding van stedelijk afval veroorzaakte luchtverontreiniging	PBL 196 p. 32
89/0427	14.07.89	Richtlijn van de Raad van 21 juni 1989 tot wijziging van Richtlijn 80/779/EEG betreffende de grenswaarden en richtwaarden van de luchtkwaliteit voor zwaveldioxyde en zwevende deeltjes (ingetrokken per 01/01/2005; vervangen door RL 1999/30/EG)	PBL 201 p. 53
89/0428	14.07.89	Richtlijn van de Raad van 21 juni 1989 tot vaststelling van de procedure voor de harmonisering van de programma's tot vermindering en uiteindelijke algehele opheffing van de verontreiniging door afval van de titaandioxyde-industrie [vernietigd door Arrest Hof van Justitie dd. 11.06.91 en vervangen door Richtlijn 92/112]	PBL 201 p. 56
89/0429	15.07.89	Richtlijn van de Raad van 21 juni 1989 ter voorkoming van door bestaande installaties voor de verbranding van stedelijk afval veroorzaakte luchtverontreiniging	PBL 203 p. 50
90/0219	08.05.90	Richtlijn van de Raad van 23 april 1990 inzake het ingeperkt gebruik van genetisch gemodificeerde micro-organismen (quasi helemaal gewijzigd door richtlijn 98/81/EG).	PBL 117 p. 1
90/0220	08.05.90	Richtlijn van de Raad van 23 april 1990 inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu (per 17 oktober 2002 opgeheven door richtlijn 2001/18).	PBL 117 p. 15
90/0313	23.06.90	Richtlijn van de Raad van 7 juni 1990 inzake de vrije	PBL 158 p. 56

		toegang tot milieu-informatie (is opgeheven ingevolge richtlijn 2003/4/EG per 14.2.2005)	
90/0415	18.08.90	Richtlijn van de Raad van 27 juli 1990 tot wijziging van bijlage II bij Richtlijn 86/280/EEG betreffende grenswaarden en kwaliteitsdoelstellingen voor lozingen van bepaalde onder lijst I van de bijlage bij Richtlijn 76/464/EEG vallende gevaarlijke stoffen	PBL 219 p. 49
90/0667	27.12.90	Richtlijn van de Raad van 27 november 1990 tot vaststelling van gezondheidsvoorschriften voor de verwijdering en verwerking van dierlijke afvalstoffen, voor het in de handel brengen van dierlijke afvalstoffen en ter voorkoming van de aanwezigheid van ziekteverwekkers in diervoeders van dierlijke oorsprong (vissen daaronder begrepen) en tot wijziging van Richtlijn 90/425/EEG	PBL 363 p. 51
91/0156	26.03.91	Richtlijn van de Raad van 18 maart 1991 tot wijziging van Richtlijn 75/442/EEG van de Raad van 15 juli 1975 betreffende afvalstoffen	PBL 78 p. 32
91/0157	26.03.91	Richtlijn van de Raad van 18 maart 1991 inzake batterijen en accu's die gevaarlijke stoffen bevatten (wordt opgeheven per 26.9.2008)	PBL 78 p. 38
91/0244	08.05.91	Richtlijn van de Commissie van 6 maart 1991 tot wijziging van Richtlijn 79/409/EEG van de Raad inzake het behoud van de vogelstand (vervangen door Richtlijn 2009/147/EG)	PBL 115 p. 41
91/0271	30.05.91	Richtlijn van de Raad van 21 mei 1991 inzake de behandeling van stedelijk afvalwater	PBL 135 p. 40
91/0676	31.12.91	Richtlijn van de Raad van 12 december 1991 inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen	PBL 375 p. 1
91/0689	31.12.91	Richtlijn van de Raad van 12 december 1991 betreffende gevaarlijke afvalstoffen (opgeheven door Richtlijn 2008/98 per 12.12.2010)	PBL 377 p. 20
91/0692	31.12.91	Richtlijn van de Raad van 23 december 1991 tot standaardisering en rationalisering van de verslagen over de toepassing van bepaalde richtlijnen op milieugebied	PBL 377 p. 48
92/0043	22.07.92	Richtlijn van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde fauna en flora	PBL 206 p.7
92/0072	13.10.92	Richtlijn van de Raad van 21 september 1992 betreffende de verontreiniging van de lucht door ozon (met ingang van 9 september 2003 ingetrokken, vervangen door RL 2002/3/EG)	PBL 297 p. 1
92/0112	31.12.92	Richtlijn van de Raad van 15 december 1992 tot vaststelling van de procedure voor de harmonisatie van de programma's tot vermindering en uiteindelijke algehele opheffing van de verontreiniging door afval van de titaandioxyde-industrie (opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 7/1/2014)	PBL 409 p. 11
93/0076	22.09.93	Richtlijn van de Raad van 13 september 1993 tot beperking van kooldioxide-emissies door verbetering van de energie-efficiëntie (SAVE)	PBL 237 p. 28
94/0015	22.04.94	Richtlijn van de Commissie van 15 april 1994 betreffende aanpassing voor de eerste maal, van de technische vooruitgang van Richtlijn 90/220	PBL 103 p. 20
94/0024	30.06.94	Richtlijn van de Raad van 8 juni 1994 tot wijziging van bijlage II bij Richtlijn 79/409/EEG inzake het behoud van de vogelstand	PBL 164 p. 9
94/0051	18.11.94	Richtlijn van de Commissie van 7 november 1994	PBL 297 p. 29

		betreffende aanpassing aan de technische vooruitgang van Richtlijn 90/219/EEG van de Raad inzake het ingeperkt gebruik van genetisch gemodificeerde micro-organismen	
94/0062	31.12.94	Richtlijn van het Europees parlement en de Raad van 20 december 1994 betreffende verpakking en verpakkingsafval	PBL 365 p. 10
94/0063	31.12.94	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 2 december 1994 betreffende de beheersing van de uitstoot van vluchtige organische stoffen (VOS) als gevolg van de opslag en de distributie van benzine vanaf terminals naar benzinestations	PBL 365 p. 24
94/0066	24.12.94	Richtlijn van de Raad van 15 december 1994 tot wijziging van Richtlijn 88/609/EEG inzake beperking van de emissies van bepaalde verontreinigende stoffen in de lucht door grote stookinstallaties (ingetrokken met ingang van 27/11/2002; vervangen door RL 2001/80)	PBL 337 p. 83
94/0067	31.12.94	Richtlijn van de Raad van 16 december 1994 betreffende verbranding van gevaarlijke afvalstoffen	PBL 365 p. 34
96/0059	24.09.96	Richtlijn van de Raad van 16 september 1996 betreffende de verwijdering van polychloorbifenylen en polychloorterfenylen (PCB's/PCT's)	PBL 243 p. 31
96/0062	21.11.96	Richtlijn van de Raad van 27 september 1996 inzake de beoordeling en het beheer van de luchtkwaliteit (opgeheven door Richtlijn 2008/50/EG per 10/6/2010)	PBL 296 p. 55
96/0082	14.01.97	Richtlijn van de Raad van 9 december 1996 betreffende de beheersing van de gevaren van zware ongevallen waarbij gevaarlijke stoffen zijn betrokken	PBL 10 p. 13
97/0016	06.05.97	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 10 april 1997 betreffende de beperking van het op de markt brengen en het gebruik van hexachloorethaan	PBL 116 p. 31
97/0035	27.06.97	Richtlijn van de Commissie van 18 juni 1997 houdende tweede aanpassing van de vooruitgang van de techniek van Richtlijn 90/220	PBL 169 p. 72
99/0049	13.08.97	Richtlijn van de Commissie van 29 juli 1997 tot wijziging van Richtlijn 79/409 van de Raad inzake het behoud van de vogelstand	
97/0062	08.11.97	Richtlijn van de Raad van 27 oktober 1997 tot aanpassing van de technische en wetenschappelijke voortuitgang van Richtlijn 92/43	PBL 305 p. 42
98/0015	07.03.98	Richtlijn van de Commissie van 27 februari 1998 houdende wijziging van Richtlijn 91/271 ten aanzien van enkele in bijlage I vastgestelde voorschriften	PBL 67 p. 29
98/0083	05.12.98	Richtlijn van de Raad van 3.11.98 houdende herziening van richtlijn 80/779 in.v.m. de kwaliteit vzan voor menselijke consumptie bestemd water	PBL 330
99/0013	29.03.99	Richtlijn van de Raad van 11 maart 1999 inzake de beperking van emissie van vluchtige organische stoffen ten gevolge van het gebruik van organische oplosmiddelen bij bepaalde werkzaamheden en in installaties (opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 7/1/2014)	PBL 85 p. 1
99/0030	29.06.99	Richtlijn van de Raad van 22 april 1999 betreffende de grenswaarden voor zwaveldioxide, stikstofdioxide en stikstofoxiden, zwevende deeltjes en lood in de lucht (opgeheven door Richtlijn 2008/50/EG per 10/6/2010)	PBL 163 p. 41
99/0031	16.07.99	Richtlijn van de Raad van 26 april 1999 betreffende het storten van afvalstoffen	PBL 182 p. 1
99/0032	11.05.99	Richtlijn van de Raad van 26 april 1999 betreffende een	PBL 121 p. 13

		vermindering van het zwavelgehalte van bepaalde vloeibare brandstoffen en tot wijziging van Richtlijn 93/0012	
00/0053	21.10.00	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 18 september 2000 betreffende autowrakken	PBL 269 p. 34
00/0059	28.12.00	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2000 betreffende havenontvangstvoorzieningen voor scheepsafval en ladingresiduën	PBL 332 p.81
00/0060	22.12.00	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid	PBL 327 p. 1
00/0069	13.12.00	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 16 november 2000 betreffende grenswaarden voor benzeen en koolmonoxide in de lucht (opgeheven door Richtlijn 2008/50/EG per 10/6/2010)	PBL 313 p.12
00/0076	28.12.00	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 4 december 2000 betreffende de verbranding van afval (opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 7/1/2014)	PBL 332 p. 91
01/0018	17.04.01	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 12 maart inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu en tot intrekking van Richtlijn 90/220 van de Raad	PBL 106 p. 1
01/0042	21.07.01	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 27 Juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's	PBL 197 p. 30
01/0080	27.11.01	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2001 inzake de beperking van de emissies van bepaalde verontreinigende stoffen in de lucht door grote stookinstallaties (wordt opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 1/1/2016)	PBL 309 p.1
01/0081	27.11.01	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 23.10.2001 inzake nationale emissieplafonds voor bepaalde luchtverontreinigende stoffen	PBL 309 p. 22
02/003	09.03.02	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 12 februari 2002 betreffende ozon in de lucht (opgeheven door Richtlijn 2008/50/EG per 10/6/2010)	PBL 67 p.14
02/0004	14.02.03	Richtlijn van het EP/R van 28.1.03 betreffende de vrije toegang tot de milieu-informatie	PBL41
02/0049	18.07.02	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 25 juni 2002 inzake de evaluatie en de beheersing van omgevingslawaai	PBL 189 p.12
02/0096	13.02.03	Richtlijn van het EP/R van 27.3.03 betreffende afgedankte elektrische en elektronische apparatuur (werd opgeheven door Richtlijn 2012/19 per 15/2/2014)	PBL 37
03/0035	25.06.03	Richtlijn van het EP/R van 26.5.03 tot voorziening in inspraak van het publiek in de opstelling van bepaalde plannen en programma's betreffende het milieu, en met betrekking tot inspraak van het publiek en toegang tot de rechter en wijziging RL 95/337 en 91/61	PBL 157
03/0087	25.12.03	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 13.3.03 tot vaststelling van een regeling voor broeikasfasemissierechten binnen de Gemeenschap en tot wijziging van Richtlijn 96/61	PBL 275

04/0012	18.02.04	Richtlijn van het EP/R tot wijziging van Richtlijn 94/62 (verpakkingsafval)	PBL 47
04/0035	30.04.04	Richtlijn van het EP/R betreffende Milieu-aansprakelijkheid i.v.m. het voorkomen en herstellen van milieuschade	PBL 143
04/0042	30.04.04	Richtlijn van het EP/R van 21 april 2004 beperking tot wijziging van Richtlijn 99/13 (VOS)	PBL 143
04/0101	13.11.04	Richtlijn van EP/R tot wijziging van Richtlijn 2003/87	PBL 275
04/0107	15.12.04	Richtlijn van het EP/Raad van 5 december 2004betreffende arseen, cadmium, kwik, nikkel en polycyclische aromatische koolwaterstoffen in de lucht	PBL 23
05/0020	09.03.05	Richtlijn van EP/R tot wijziging van de Richtlijn betreffende verpakking en verpakkingsafval	PBL 70
06/0007	04.03.06	Richtlijn van EP/R betreffende het beheer van de zwemwaterkwaliteit en tot intrekking van richtlijn 76/160/EEG	PBL 64
06/0011	04.03.06	Richtlijn van EP/R van 15 februari 2006 betreffende de verontreiniging veroorzaakt door bepaalde gevaarlijke stoffen die in het aquatisch milieu van de gemeenschap worden geloosd (gecodificeerde versie)	PBL 64
06/0012	27.04.06	Richtlijn van het EP/R 5 april 2006 betreffende afvalstoffen (gecodificeerde versie) (opgeheven door Richtlijn 2008/98/EG per 12/12/2010)	PBL 114
06/0021	11.04.06	Richtlijn van het EP/R betreffende het beheer van afvalstoffen van de winningindustrieën	PBL 102
06/44	25.09.06	Richtlijn van EP/R van 12 december 2006 betreffende kwaliteit van zoet water dat bescherming of verbetering behoeft teneinde geschikt te zijn voor het leven van vissen (gecodificeerde versie)	PBL 264
06/113	27.12.06	Richtlijn inzake de vereiste kwaliteit van schelpdierwater (gecodificeerde versie)	PBL 376

06/66	26.09.06	Richtlijn van het EP/R inzake batterijen en accu's, alsook gebruikte batterijen en accu's	PBL 266
07/0071	14.12.07	Richtlijn van de commissie van 13 december 2007 houdende wijziging van bijlage II van Richtlijn 2000/59/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende havenontvangstvoorzieningen voor scheepsafval en ladingresiduen	PBL 329
06/0118	27.12.06	Richtlijn van EP/R betreffende de bescherming van het grondwater tegen verontreiniging en achtergang van de toestand.	PBL 372
07/0060	6.11.07	Richtlijn van het Europees parlement en de raad over beoordeling van overstromingsrisico's	PBL 228
07/0002	25.04.07	Richtlijn van 14 maart 2007 van het EP/PR tot oprichting van een infrastructuur voor ruimtelijke informatie in de Gemeenschap (Inspire)	PBL 108
06/0123	27.12.06	Richtlijn van EP/R betreffende diensten op de interne markt	PBL 376
08/0001	29.1.2008	Richtlijn 2008/1/EG van het EP /R inzake geïntegreerde preventie en bestrijding van verontreiniging (gecodificeerde versie) (opgeheven door Richtlijn 2010/75/EU per 7/1/2014)	PBL 24
08/0099	26.12.08	Richtlijn inzake de bescherming van het milieu door middel van het strafrecht	PBL 328
08/0105	24.12.08	Richtlijn inzake milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid tot wijziging en vervolgens intrekking van de Richtlijnen 82/176/EEG, 83/513/EEG, 84/156/EEG, 84/491/EEG en 86/280/EEG van de Raad, en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG	PBL 348
09/0147	26.1.2010	Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (codificatie)	PBL 20
09/0031	05.06.09	Richtlijn van het EP/R betreffende de geologische opslag van kooldioxide en tot wijziging van Richtlijn 85/337/EEG van de Raad, de Richtlijnen 2000/60/EG, 2001/80/2004/35/EG, 2006/12/EG en 2008/1/EG en Verordening (EG) nr. 1013/2006 van het EP/R	PBL 140
09/0033	15.5.09	Richtlijn van het EP/R inzake de bevordering van schone en energiezuinige wegvoertuigen	PBL 120
08/112	23.12.08	Richtlijn van het EP/R tot wijziging van de Richtlijnen 76/768/EEG, 88/378/EEG en 1999/13/EG van de Raad en de Richtlijnen 2000/53/EG, 2002/96/EG en 2004/42/EG van het EP/R teneinde ze aan te passen aan Verordening (EG) nr. 1272/2008 betreffende de indeling, etikettering en verpakking van stoffen en mengsels	PBL 345
09/0028	05.06.09	Richtlijn van het EP/R ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen en houdende wijziging en intrekking van Richtlijn 2001/77/EG en Richtlijn 2003/30/EG	PBL 140
08/0098	22.11.08	Richtlijn betreffende afvalstoffen	PBL 312
09/0090	1.8.2009	Richtlijn 2009/90/EG van de Commissie van 31 juli 2009 tot vaststelling van technische specificaties voor de chemische analyse en monitoring van de watertoestand krachtens Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad	PBL 201
09/0126	31.10.2009	Richtlijn van het EP/R van 21 oktober 2009 inzake fase II-benzinedamptergewinning tijdens het bijtanken van motorvoertuigen in benzinstations	PBL 285,
09/0029	05.06.09	Richtlijn van het EP/R tot wijziging van Richtlijn 23 april 2009 tot wijziging van Richtlijn 2003/87/EG teneinde de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten van de Gemeenschap te verbeteren en uit te breiden	PBL 140

09/128	24.11.2009	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 tot vaststelling van een kader voor communautaire actie ter verwezenlijking van een duurzaam gebruik van pesticiden	PBL 309
10/75	17.12.2010	Richtlijn van EP/R van 24 november 2010 inzake industriële emissies (geïntegreerde preventie en bestrijding van verontreiniging) (herschikking)	PBL 334
11/97	05.12.2011	Richtlijn van de Raad tot wijziging van Richtlijn 1999/31/EG met betrekking tot specifieke criteria voor opslag van metallisch kwik dat als afval wordt beschouwd	PB L 328
708/2007	28.06.07	Verordening inzake het gebruik van uitheemse en plaatselijk niet-voorkomende soorten in aquacultuur	PBL 168
08/0101	13.01.09	Richtlijn tot wijziging van richtlijn 2003/87/EG teneinde ook luchtvaartactiviteiten op te nemen in de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten binnen de Gemeenschap	PBL 8
10/31	18.6.2010	Richtlijn van EP/R van 19 mei 2010 betreffende de energieprestatie van gebouwen	PBL 153
12/19	04.07.2012	Richtlijn van EP/R betreffende afgedankte elektrische en elektronische apparatuur (AEEA)	PB L 197
12/27	14.11.2012	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 betreffende energie-efficiëntie, tot wijziging van Richtlijnen 2009/125/EG en 2010/30/EU en houdende intrekking van de Richtlijnen 2004/8/EG en 2006/32/EG	PB L 315
13/2	08.02.2013	Richtlijn van de Commissie van 7 februari 2013 tot wijziging van bijlage I bij Richtlijn 94/62/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende verpakking en verpakkingsafval	PB L 37
33/56	10.12.2013	Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 20 november 2013 tot wijziging van Richtlijn 2006/66/EG van het Europees Parlement en de Raad inzake batterijen en accu's, alsook afgedankte batterijen en accu's, wat het op de markt brengen van cadmiumhoudende draagbare batterijen en accu's voor gebruik in draadloos elektrisch gereedschap en van knoopcellen met een laag kwikgehalte betreft, en houdende intrekking van Beschikking 2009/603/EG van de Commissie	PBL 329

Overzicht van de nog om te zetten Europese richtlijnen (stand op 30.8.2014)

Ref.	Publicatie- datum	Titel richtlijn	Ref. Publicatieblad
12/18	04.07.2012	Richtlijn 2012/18/EU van EP/R betreffende de beheersing van de gevaren van zware ongevallen waarbij gevaarlijke stoffen zijn betrokken, houdende wijziging en vervolgens intrekking van Richtlijn 96/82/EG van de Raad Voor de EER relevante tekst	PB L 197
12/31	26.10.2012	Uitvoeringsrichtlijn 2012/31/EU van de Commissie van 25 oktober 2012 tot wijziging van bijlage IV bij Richtlijn 2006/88/EG van de Raad wat betreft de lijst van voor virale hemorrhagische septikemie gevoelige vissoorten en de schrapping van het epizoötisch ulceratief syndroom uit de lijst van ziekten	PB L 297
13/39	24.08.2013	Richtlijn 2013/39/EU van het Europees Parlement en de Raad van 12 augustus 2013 tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG en Richtlijn 2008/105/EG wat betreft prioritare stoffen op het gebied van het waterbeleid	PBL L 226
14/52	25.4.2014	Richtlijn 2014/52/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 tot wijziging van Richtlijn 2011/92/EU betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten	PBL 124
14/80	21.6.2014	Richtlijn 2014/80/EU van de Commissie van 20 juni 2014 tot wijziging van bijlage II bij Richtlijn 2006/118/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende de bescherming van het grondwater tegen verontreiniging en achteruitgang van de toestand	PBL 152

Bijlage 4 Stand van uitvoering van de Europese milieuwetgeving

		PRELIMINAIRE FASE	ONDERTEKENING VERDRAG	INSTEMMINGSDECREET			INTERNATIONALE RATIFICATIE	OPMERKINGEN
				Goedkeuring ontwerp-decreet door Vlaamse Regering	Goedkeuring ontwerp-decreet door Vlaams Parlement	Bekrachtiging en afkondiging door Vlaamse Regering		
1.	Overeenkomst met Nederland inzake de verdediging van de oevers langs de Westerschelde tegen inscharing		6/01/93 - Brussel	29/09/1998	31/03/1999	13/04/99 - (BS 26/05/99)	4/02/2000	Inwerkingtreding 01/04/00
2.	Verdrag inzake verruiming vaarweg Westerschelde (Vlaanderen, Nederland)		17/01/95 - Antwerpen	28/07/1995	21/12/1995	22/12/95 - (BS 06/03/96)	27/06/1996	In werking getreden op 01/07/1996. HYMEDIS-overeenkomst in uitvoering van art. 9 van het verdrag verruiming vaarweg Westerschelde. 15/12/1998 : VR keurt goed en machtigt te ondertekenen. 30/04/2004: VR hecht goedkeuring aande wijziging van de Bijlagen B-E
3.	Verdrag inzake afvoer Maaswater (Vlaanderen, Nederland)		17/01/95 - Antwerpen	28/07/1995	21/12/1995	22/12/95 - (BS 06/03/96)	27/06/1996	In werking getreden op 01/07/96
4.	Verdrag tussen het Vlaams Gewest en het Koninkrijk der Nederlanden betreffende de uitvoering van de Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium	25/11/2005: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	21/12/2005 - Middelburg	29/09/2006	28/02/2007	9/03/2007 - (BS 12/09/2008)	28/08/2008	Besluit van de Vlaamse Regering tot ratificatie van het verdrag goedgekeurd op 18/07/2008 Inwerkingtreding 01/10/2008. Publicatie verdragstekst in B.S. 12/09/2008. Met reden omklede motie over verdieping Westerschelde aangenomen door het Vlaams Parlement op 14/10/2009
5.	Verdrag tussen de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest, enerzijds, en het Koninkrijk der Nederlanden, anderzijds, inzake de samenwerking op het gebied van het beleid en beheer in het Schelde-estuarium	25/11/2005: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	21/12/2005 - Middelburg	29/09/2006	28/02/2007	9/03/2007 - (BS 12/09/2008)	28/08/2008	Besluit van de Vlaamse Regering tot ratificatie van het verdrag goedgekeurd op 18/07/2008 Inwerkingtreding 01/10/2008 Publicatie verdragstekst in B.S. 12/09/2008

6.	UNESCO-conventie inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed in de wereld (16/11/1972, Parijs).		16/11/72 - Parijs	12/01/1994	19/05/1994	01/06/1994 - (BS 05/08/94)	24/07/1996	Inwerkingtreding 24/10/96. Publicatie verdragstekst in BS op 06/11/1996.
7.	Overeenkomst ter bescherming van vleermuizen in Europa (04/12/1991, Londen)		04/12/91 - Londen	31/03/2000	14/03/2001	23/03/01 - (BS 26/04/01)	14/05/2003	Inwerkingtreding : 13/06/2003 Mededeling VR over notificatie: BS 02/06/2003 Publicatie verdragstekst B.S. 08/09/2003
8.	Verdrag inzake bescherming Waterkwaliteit Maas (Vlaams, Brussels Hoofdstedelijk en Waals Gewest, Frankrijk, Nederland)		17/01/95 - Antwerpen	15/11/1995	27/03/1996	16/04/96 - (BS 29/05/96)	20/06/1996	Wordt opgeheven en vervangen door Maasverdrag vanaf 01/12/2006
9.	Verdrag inzake bescherming Waterkwaliteit Schelde (Vlaams, Brussels Hoofdstedelijk en Waals Gewest, Frankrijk, Nederland)		17/01/95 - Antwerpen	15/11/1995	27/03/1996	16/04/96 - (BS 29/05/96)	20/06/1996	Wordt opgeheven en vervangen door Scheldeverdrag vanaf 01/12/2005
10.	Verdrag inzake het Europees Energiehandvest + bijhorend protocol i.v.m. energie-efficiëntie	Gemengd karakter vastgelegd via een schriftelijke procedure	17/12/94 - Lissabon	3/06/1997	18/12/1997	19/12/1997 - (BS 10/02/98)	8/05/1998	Federale Instemmingswet 16/4/1998 Inwerkingtreding 6/8/1998. Dit verdrag zet de principes van het Europees Energiehandvest (= een politieke verklaring, ondertekend in Den Haag op 17/12/1991) om in juridisch afdwingbare regels.
11.	Conventie inzake de bescherming van het leefmilieu door het strafrecht (4/11/1998, Straatsburg) (ETS 172)	WGV op 20/06/96 + 14/10/98: Gemengd verklaard	07/05/99 - Straatsburg					
12.	Europees verdrag inzake landschappen (ETS 176)	WGV 20/09/2000 : gemengd verklaard	20/10/00 - Florence	14/03/2003	9/07/2003	18/07/03 - (BS 05/09/03)	28/10/2004	Federale instemmingswet: 15/06/2004. Inwerkingtreding: 01/02/2005.
13.	Verdrag nr. 174 inzake voorkoming van zware industriële ongevallen	WGV 25/03/96: Gemengd verklaard	22/06/93 - Genève	1/06/2001	6/02/2002	1/03/2002 - (BS 12/04/2002)	9/06/2004	Federale instemmingswet: 06/09/1996. Inwerkingtreding: 09/06/2005
14.	Protocol tot wijziging van de overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis (i.h.b. als verblijfplaats voor watervogels) (03/12/1982, Parijs)		03/12/82 - Parijs	13/01/1998	8/07/1998	14/07/98 - (BS 22/08/98)	28/10/1998	Federale instemmingswet: 10/05/1994. Inwerkingtreding: 28/10/1998.
15.	Amendement op de overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis (i.h.b. als verblijfplaats voor watervogels) (28/05/1987, Regina)		28/05/87 - Regina	13/01/1998	8/07/1998	14/07/98 - (BS 22/8/98)	28/10/1998	Federale instemmingswet: 10/05/1994. Inwerkingtreding: 01/02/1999.

16.	Protocol inzake de beheersing van emissies van stikstofoxiden of van hun stromen bij het verdrag van 1979 inzake luchtverontreiniging over lange afstand	WGV 11/02/1998 : gemengd verklaard	31/10/88 - Sofia	19/05/2000	5/07/2000	17/07/00 - (BS 12/08/00)	8/11/2000	Federale 25/03/1999. 06/02/2001.	instemmingswet: Inwerkingtreding:
17.	Verdrag inzake milieueffectrapportering in grensoverschrijdend verband (25/02/1991, Espoo)		25/02/91 - Espoo	25/03/1997	9/07/1997	15/07/97 - (BS 01/10/97)	2/07/1999	Federale 09/06/1999. 30/9/1999	Instemmingswet Inwerkingtreding :
18.	Protocol betreffende milieubescherming bij het Antarctica – verdrag (04/10/1991, Madrid)		4/10/91 - Madrid	15/11/1995	21/12/1995	22/12/95 - (BS 06/03/96)	25/04/1996	Federale 19/05/1995. 14/01/1999	Instemmingswet Inwerkingtreding :
19.	Protocol inzake de beheersing van emissies van vluchtige organische stoffen of hun stromen bij het verdrag van 1979 inzake luchtverontreiniging over lange afstand		18/11/91- Genève	11/03/1997	9/07/1997	15/07/97 - (BS 29/08/97)	8/11/2000	Federale 24/06/2000. Inwerkingtreding : 06/02/2001	Instemmingswet
20.	Verdrag inzake de grensoverschrijdende gevolgen van industriële ongevallen (17/03/1992, Helsinki)	WGV 17/12/97: Gemengd verklaard	18/03/92 - Helsinki	1/06/2001	6/02/2002	1/03/02 - (BS 12/04/02)	6/04/2006	Federale 22/03/2006. 05/07/2006	Instemmingswet Inwerkingtreding :
21.	Verdrag inzake de bescherming en het gebruik van grensoverschrijdende waterlopen en internationale meren (17/03/1992, Helsinki)	WGV 25/03/96: Gemengd verklaard	17/03/92 - Helsinki	28/02/1996	19/06/1996	8/07/96 - (BS 13/08/96)	8/11/2000	Federale 29/09/2000. 06/02/2001	Instemmingswet Inwerkingtreding :
22.	VN-raamverdrag inzake klimaatverandering (09/05/1992, New York)		04/06/92 - Rio de Janeiro	22/02/1995	4/04/1995	19/04/95 - (BS 07/07/1995)	16/01/1996	Federale 11/05/1995. 15/04/1996	Instemmingswet Inwerkingtreding :
23.	Verdrag inzake biologische diversiteit (05/06/1992, Rio de Janeiro)		05/06/92 - Rio de Janeiro	18/10/1995	28/02/1996	19/03/96 - (BS 24/05/1996)	22/11/1996	Federale 11/05/1995. 20/02/1997	Instemmingswet Inwerkingtreding :
24.	Verdrag inzake de bescherming van het marien milieu van de Noord-Oostelijke Atlantische Oceaan – OSPAR-verdrag, (22/09/1992, Parijs)		03/11/92 - Parijs	21/12/1994	4/04/1995	19/04/95 - (BS 04/10/1995)	6/09/1996	Federale 11/05/1995. 06/10/1996	Instemmingswet Inwerkingtreding :
25.	Protocol betreffende de verlaging van zwavelemissies en bijlagen I tot V bij het verdrag van 1979 inzake luchtverontreiniging over lange afstand	WGV 04/05/94: gemengd verklaard	14/06/94 - Oslo	19/05/2000	5/07/2000	17/07/00 - (BS 12/08/2000)	8/11/2000	Federale 24/06/2000. 06/02/2001	Instemmingswet Inwerkingtreding :
26.	Akkoord inzake toepassing deel XI van het VN-verdrag inzake het recht van de zee (10/12/1982, Montego Bay)	WGV 19/07/94: gemengd verklaard	28/07/94 - New York	12/05/1998	8/07/1998	14/07/98 - (BS 22/08/1998)	13/11/1998	Federale 18/06/1998. 13/12/1998	Instemmingswet Inwerkingtreding :

27.	Amendement op het verdrag inzake de beheersing van de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan (Bazel, 22/03/1989)	WGV 17/12/97: Gemengd verklaard	22/09/95 - Genève	18/05/2001	27/11/2002	6/12/02 - (BS 31/12/2002)	20/06/2003	Federale Instemmingswet 06/03/2002.
28.	Verdrag inzake verzameling , afgifte en inname van afval in de Rijn- en binnenvaart.	WGV 14/05/96 + 20/06/96: Gemengd verklaard	09/09/96 - Straatsburg	22/02/2008	23/04/2008	09/05/2008 - (BS 13/06/2008)	22/09/2009	Federale Instemmingswet 19/06/2008. Inwerkingtreding : 01/11/2009. Ondertussen verscheidene treinen met wijzigingen aangenomen.
29.	Protocol van 1997 tot wijziging van het internationaal verdrag ter voorkoming van verontreiniging door schepen, MARPOL 1973, zoals gewijzigd door het protocol daarbij van 1978 (26/09/1997, Londen)	WGV 22/03/2002: Gemengd verklaard	26/09/97 - Londen	22/04/2005	14/12/2005	23/12/05 - (BS 21/02/2006)	27/02/2006	Toetreding - Federale instemmingswet 15/06/2004 Inwerkingtreding: 27/05/2006
30.	Protocol van 1996 bij het Verdrag ter voorkoming van de verontreiniging van de zee ten gevolge van het storten van afval en andere stoffen van 1972 (07/11/1996, Londen)	WGV 23/10/96, 17/12/97 + 14/01/98: Gemengd verklaard	27/03/98 - Londen	22/04/2005	14/12/2005	23/12/05 - (BS 21/02/2006)	13/02/2006	Federale instemmingswet 21/06/2004 Inwerkingtreding: 24/03/2006
31.	Protocol bij het raamverdrag inzake klimaatverandering (09/05/1992, New York)	WGV 17/12/97: Gemengd verklaard	29/04/98 - Kyoto	14/09/2001	30/01/2002	22/02/02 - (BS 23/03/2002)	31/05/2002	Federale Instemmingswet 26/09/2001. Inwerkingtreding : 16/02/2005
32.	Protocol m.b.t. persistente organische stoffen (POP's) bij het verdrag van 1979 inzake luchtverontreiniging over lange afstand	WGV 13/05/98: Gemengd verklaard	24/06/98 - Aarhus	14/11/2003	17/03/2004	26/03/04 - (BS 21/05/2004)	25/05/2006	Federale Instemmingswet 25/05/2005. Inwerkingtreding : 23/08/2006
33.	Protocol over zware metalen bij het verdrag van 1979 inzake luchtverontreiniging over lange afstand	WGV 13/05/98: Gemengd verklaard	24/06/98 - Aarhus	14/11/2003	17/03/2004	26/03/04 - (BS 21/05/2004)	8/06/2005	Federale Instemmingswet 25/05/2005. Inwerkingtreding : 06/09/2005
34.	Verdrag inzake toegang tot informatie, inspraak van de bevolking in de besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieu-aangelegenheden.	WGV 13/05/98: Gemengd verklaard	25/06/98 - Aarhus	19/07/2002	27/11/2002	6/12/02 - (BS 07/01/2003)	21/01/2003	Federale Instemmingswet 17/12/2002. Inwerkingtreding : 21/04/2003
35.	Bijlage V en Aanhangsel 3 bij het OSPAR-verdrag.	WGV op 17/06/98: Gemengd verklaard	23/07/98 - Sintra	3/12/2004	8/06/2005	17/06/05 - (BS 07/07/2005)	28/07/2005	Federale Instemmingswet 06/03/2002. Inwerkingtreding : 28/08/2005

36.	Protocol inzake Water en Gezondheid bij de Conventie van Helsinki betreffende de bescherming en het gebruik van grensoverschrijdende waterlopen en internationale meren.	WGV 17/03/99: Gemengd verklaard op	17/06/99 - Londen	13/02/2004	29/04/2004	7/05/04 - (BS 16/07/2004)	29/06/2004	Federale instemmingswet 13/05/2003. Inwerkingtreding : 04/08/2005
37.	Overeenkomst inzake de bescherming van Afrikaans-Euraziatische trekkende watervogels (15/08/1996, Den Haag)	WGV 13/06/95: Gemengd verklaard	29/01/99 - Den Haag	31/01/2003	14/05/2003	23/05/03 - (BS 18/06/2003)	3/03/2006	Federale instemmingswet 13/02/2006. Inwerkingtreding : 01/06/2006 Besluit tot wijziging van bijlagen 2 en 3 aangenomen op 19/09/2008
38.	Protocol van Göteborg ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon in de omgevingslucht bij het verdrag van 1979 inzake luchtverontreiniging over lange afstand	WGV 22/09/1999: Gemengd verklaard	4/02/00 - New York	5/03/2004	29/04/2004	7/05/04 - (BS 13/07/2004)	13/09/2007	Federale instemmingswet 01/05/2006. Inwerkingtreding : 12/12/2007
39.	Protocol betreffende bioveiligheid bij de Conventie inzake biologische diversiteit ("Cartagena Protocol")	WGV 23/02/00: Gemengd verklaard	26/05/00 - Nairobi	14/11/2003	11/02/2004	20/02/04 - (BS 09/03/2004)	15/04/2004	Federale Instemmingswet 15/03/2004. Inwerkingtreding : 14/07/2004
40.	wijziging van het Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband (27/02/2001, Sofia)	WGV 02/12/03: Gemengd verklaard	27/02/01 - Sofia	24/09/2010	16/02/2011	25/02/2011 - (BS 16/03/2011)		
41.	Overeenkomst inzake persistente organische pollutanten (POP's)	Gemengd karakter vastgelegd via schriftelijke procedure	23/05/01-Stockholm	14/11/2003	17/03/2004	26/03/2004 - (BS 21/05/2004)	25/05/2006	Federale Instemmingswet 17/09/2005. Inwerkingtreding : 23/08/2006
42.	Scheldeverdrag	WGV 26/09/02 : gemengd verklaard. 29/11/02: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	03/12/02 - Gent	6/02/2004	29/04/2004	30/04/2004 - (BS 08/06/2004)	12/10/2005	Federale Instemmingswet 06/10/2005. Inwerkingtreding : 01/12/2005
43.	Maasverdrag	WGV 26/09/02 : gemengd verklaard. 29/11/02: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	03/12/02 - Gent	6/02/2004	29/04/2004	30/04/2004 - (BS 08/06/2004)	12/10/2005	Federale Instemmingswet 06/10/2005. Inwerkingtreding : 01/12/2006

44.	Internationaal verdrag betreffende de controle van schadelijke aangroeiwerende systemen op schepen (TBT-verdrag) (Londen, 5 oktober 2001)	Gemengd karakter vastgelegd via schriftelijke procedure 22/11/02: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	23/12/02 - Londen	15/02/2008	23/04/2008	09/05/2008 - (BS 10/06/2008)	15/04/2009	Federale Instemmingswet 16/02/2009. Inwerkingtreding : 15/07/2009
45.	Protocol inzake strategische milieubeoordeling bij het Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband (SEA-protocol)	WGV 13/01/03: gemengd verklaard 25/04/03: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	21/05/2003 - Kiev					
46.	Protocol betreffende registratiesystemen inzake de emissie en verplaatsing van verontreinigende stoffen bij het Aarhus-verdrag (PRTR-protocol)	WGV 13/01/03: gemengd verklaard 25/04/03: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	21/05/2003 - Kiev	20/04/2007	27/06/2007	06/07/2007 - (BS 05/09/2007)	12/03/2009	Federale Instemmingswet 16/02/2009. Inwerkingtreding : 08/10/2009
47.	Protocol inzake burgerlijke aansprakelijkheid en vergoeding door schade veroorzaakt door de grensoverschrijdende effecten van industriële ongevallen op grensoverschrijdende waterlopen	WGV 13/01/03: gemengd verklaard 25/04/03: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	21/05/2003 - Kiev					
48.	Wijziging bij het Verdrag van Helsinki van 17 maart 1992 inzake de bescherming en het gebruik van grensoverschrijdende waterlopen en internationale meren	WGV 02/12/03: Gemengd verklaard	28/11/2003 - Madrid	7/11/2008	4/03/2009	13/03/2009 - (BS 15/04/2009)		
49.	Wijziging van het Verdrag inzake milieueffectrapportage in grensoverschrijdend verband (04/06/2004, Cavtat)	WGV 21/03/06: Gemengd verklaard	04/06/2004 - Cavtat	24/09/2010	16/02/2011	25/02/2011 - (BS 16/03/2011)		
50.	Amendement bij het Verdrag inzake toegang tot informatie, inspraak van de bevolking in de besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden (27/05/2005, Almaty)	WGV 21/03/06: Gemengd verklaard	27/05/2005 - Almaty	5/09/2008	18/12/2008	19/12/2008 - (BS 02/02/2009)	17/06/2009	Federale Instemmingswet 19/02/2009.

51.	Internationale overeenkomst inzake tropisch hout van 2006 (Genève 27/01/2006)	WGV 24/06/2010 : Gemengd verklaard (nav binnengelopen advies RvSt)	25/04/2008, New York	25/02/2011	22/06/2011	1/07/2011 - (BS 26/07/2011)		Federale instemmingswet 15/08/2012
52.	Protocol inzake aansprakelijkheid voor een vergoeding van schade uit internationale afvaltransferten, onder Bazolverdrag (10/12/1999, Bazel)	WGV 08/12/99: Gemengd verklaard						
53.	VN-verdrag over het recht inzake het gebruik van internationale waterlopen voor andere doeleinden dan de scheepvaart (New York, 21/05/1997)	19/05/00: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening						
54.	Internationaal verdrag van 1990 inzake de voorbereiding op, de bestrijding van en de samenwerking bij olieverontreiniging (30/11/1990, Londen)	WGV 24/03/04: Gemengd verklaard						
55.	Protocol van 2000 inzake de voorbereiding op, de bestrijding van en de samenwerking bij de voorvallen van verontreiniging door gevaarlijke en schadelijke stoffen (15/03/2000, Londen)	WGV 24/03/04: Gemengd verklaard						
56.	Verdrag van het Europees Woudinstituut (28/08/2003, Joensuu)	WGV 24/03/04: Gemengd verklaard						Toetreding gepland
57.	Wijziging van de bijlagen II en III bij het verdrag van Parijs inzake de bescherming van het marien milieu van de Noord-Oostelijke Atlantische Oceaan, OSPAR (Oostende, 29/06/2007)	WGV 20/11/2007 : gemengd verklaard						Federale instemmingswet 01/09/2012
58.	Internationaal verdrag van Hongkong inzake de veilige en milieuvriendelijke recyclage van schepen (2009) (Hong Kong, 15/05/2009)	WGV 29/10/09 : Gemengd verklaard						Toetreding gepland
59.	Statuut van het Internationaal Agentschap voor hernieuwbare energie (IRENA) (26/01/2009, Bonn)	WGV 18/12/09 : Gemengd verklaard 15/01/10: VR keurt goed en machtigt tot ondertekening		23/09/2011	8/02/2012	17/02/2012 - (BS 07/03/2012)	17/12/2013	Geplande ondertekening door België niet doorgedaan. Federale instemmingswet 8/12/2013 (BS 1/3/2014)

60.	Nagoya-Kuala Lumpur Aanvullend Protocol over Aansprakelijkheid en Herstel bij het Cartagena Protocol inzake Bioveiligheid (Nagoya, 15/10/2010)	WGV 26/10/2010 : gemengd verklaard 25/02/2011 : VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	20/09/2011, New York	20/12/2013	26/03/2014	04/04/2014 -(BS 8/8/2014)		Toetreding gepland
61.	Nagoya protocol over de toegang tot genetische rijkdommen en de eerlijke en billijke verdeling van de opbrengsten verkregen uit het gebruik van die genetische rijkdommen, bij het biodiversiteitsverdrag (ABS) (Nagoya, 29/10/2010)	WGV 22/11/2010 : Gemengd verklaard 13/05/2011 : VR keurt goed en machtigt tot ondertekening	20/09/2011, New York	20/12/2013 (eerste principiële goedkeuring)				Toetreding gepland.
62.	Wijzigingen van de tekst en de bijlagen I, II, III, IV, VI en VIII van het protocol van Aarhus van 24 juni 1998 inzake persistente organische stoffen bij het verdrag van 1979 betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon op leefniveau bij het protocol van 1998, onder het Verdrag van Genève, inzake persistente organische polluenten aangenomen door Beslissing 2009/1 (18/12/2009, Genève)	WGV 13/03/2013 : Gemengd verklaard						
63.	Wijziging van de bijlagen I en II van het protocol van Aarhus van 24 juni 1998 inzake persistente organische stoffen bij het verdrag van 1979 betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon op leefniveau bij het protocol van 1998, onder het Verdrag van Genève, inzake persistente organische polluenten aangenomen door beslissing 2009/2 van de partijen (18/12/2009, Genève)	WGV 13/03/2013 : Gemengd verklaard						
64.	Internationaal verdrag inzake hulpverlening op zee	WGV 02/10/01 : Gemengd verklaard	28/04/89 - Londen	3/03/2004	29/04/2004	07/05/2004 - (BS 14/07/2004)	30/06/2004	Toetreding Federale instemmingswet : 13/05/2003. Inwerkingtreding : 30/06/2005

65	Internationaal verdrag betreffende de controle en het beheer van scheepsballast (13/02/2004, Londen)	WGV 24/03/04 : Gemengd verklaard 18/02/05 : VR keurt goed en machtigt tot ondertekening						Geplande ondertekening niet doorgegaan. Toetreding.
66.	Verdrag inzake verbod op chemische wapens (13/01/1993, Parijs)		13/01/93 - Parijs	6/06/1996	9/10/1996	24/10/96 - (BS 29/11/1996)	27/01/1997	Federale instemmingswet : 20/12/1996. Inwerkingtreding : 29/04/1997
67	Wijziging van art. 6, tot stand gekomen op 30/10/2009 te Londen, van het Protocol van 1996 bij het Verdrag ter voorkoming van de verontreiniging van de zee tengevolge van het storten van afval en andere stoffen van 1972.	WGV 31/01/2013 : Gemengd verklaard						
68.	Wijziging van het Protocol van Kyoto bij het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering, aangenomen te Doha op 8/12/2012.	WGV 04/12/2012 : Gemengd verklaard		20/12/2013	26/02/2014	14/03/2014 (BS 16/05/2014)		
69.	Verdrag nr. 170 van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de veiligheid bij het gebruik van chemische producten op het werk, aangenomen te Genève op 25 juni 1990	WGV 09/07/2013						Toetreding
70.	Wijzigingen aan bijlage I bij het protocol bij het verdrag betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon op leefniveau, ondertekend te Göteborg in 1999 ("protocol van Göteborg"), aangenomen bij besluit 2012/1 in Genève op 4 mei 2012							

71.	Wijzigingen aan de tekst en de bijlagen II tot IX en de toevoeging van nieuwe bijlagen X en XI, van het protocol bij het verdrag betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon op leefniveau, ondertekend te Göteborg in 1999 ("protocol van Göteborg"), aangenomen bij besluit 2012/2 in Genève op 4 mei 2012							
72.	Wijzigingen de tekst en bijlagen andere dan III en VII bij Protocol inzake zware metalen van 1998 bij het verdrag betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon op leefniveau, aangenomen bij besluit 2012/5 in Genève op 13 december 2012							
73.	Wijzigingen aan bijlagen III bij Protocol inzake zware metalen van 998 bij het verdrag betreffende grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand, ter bestrijding van verzuring, eutrofiëring en ozon op leefniveau, aangenomen bij besluit 2012/6 in Genève op 13 december 2012							
74.	Verdrag van Minamata inzake kwik	WGV 13/03/2014 : Gemengd verklaard WGV 24/05/2014: dubbel gemengd	10/10/2013 Minamata					